

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Nepilna laika klātiene

Otrā līmeņa īsā profesionālā studiju programma “Skolotājs logopēds”

ILZE JAKUŠENKOVA

Stāstīprasmes sekmēšana vecākajā pirmsskolas vecumā bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību

Diplomdarbs

Darba vadītājs

prof

Akadēmiskais amats

Dr.paed

Zinātniskais/
akadēmiskais grāds

Sarmīte Tūbele

Vārds, uzvārds

Paraksts

CĒSIS 2021

Anotācija

Darba autors. Ilze Jakušenkova

Darba vadītājs. Dr.paed. Sarmīte Tūbele

Darba nosaukums. Stāstītprasmes sekmēšana vecākajā pirmsskolas vecumā bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Pētījuma mērķis. Teorētiski izziņāt un praktiski vērtēt saistītās runas sekmēšanas iespējas vecākā pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību logopēdiskajā koriģējoši attīstošajā darbībā.

Pētījuma hipotēze. Bērnu stāstītprasmes veicināšana vecākajā pirmsskolas vecumā būs sekmīga, ja logopēds individuāli izziņās un novērtēs katra bērna vispārējo un runas attīstības līmeni; izstrādās un īsteno mērķtiecīgu koriģējoši attīstošo darbību saistītās runas pilnveides jomā.

Teorētiskā daļa. Analizēta literatūra par pirmsskolas vecākā vecuma bērna attīstību veselumā un bērna ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības cēloņiem un izpausmēm, stāstītprasmes traucējumu cēloņiem un izpausmēm, korekcijas iespējām.

Empīriskā daļa. Ietver pirmsskolas vecākā vecuma piecu bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību sākotnēja izpēti, stāstītprasmes izpēti pirms korekcijas darba un pēc korekcijas darba. Tiek apkopoti un atlasīti dažādi materiāli, uzdevumi, pielietotas dažādas metodes stāstītprasmes sekmēšanai.

Darba saturs.

1. Izziņāt dažādu autoru atziņas par saistītās runas īpatnībām pirmsskolas vecākā vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.
2. Raksturot saistītās runas izpēti un koriģējoši attīstošās darbības principus, metodes, paņēmienus bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību saistītās runas pilnveidei.
3. Veikt pedagoģisko izmēģinājuma darbību par saistītās runas sekmēšanas iespējām bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Pētījuma rezultāti. Izpētes rezultātā tiek secināts, ka ievērojot vecumposma īpatnības, un pielietojot atbilstīgas logopēdiskās korekcijas metodes un saistītās runas pilnveidošanas darba paņēmienus, saistītā runa pilnveidojas.

Atslēgas vārdi. Stāstītprasme, stāstītprasmes nozīme, paņēmieni stāstītprasmes attīstībā, kognitīvā, emocionālā, sociālā attīstība, valodas sistēmas nepietiekama attīstība.

Annotation

Author: Ilze Jakušenkova

Adviser: Dr. Paed. Sarmīte Tūbele

Job name. Promoting stational literacy in the older pre-primary age for children with insufficient development of the language system.

The aim of the study is to explore and assess in practice the associated possibilities for promoting speech in children of the older pre-school age with the insufficient development of the language system in the logopic remedial development.

The hypothesis of the study. Promoting child stationsliteracy at the older pre-school age will be successful if the logopper individually learns and evaluates the overall and speaking development levels of each child; develop and implement a targeted remedial action in the area of the development of related speech.

Theoretical part. Analysis of the literature on the development of a child of the pre-primary age in the whole and the insufficient development of a child with a language system. Language systems for the causes and manifestations of insufficient development, causes and manifestations of impairment, adjustments to possibilities.

Empirical part. Includes study of five children of pre-school age with a lack of development of the language system, a study of stationpram before and post-adjustment work.

The content of the job.

1. To explore the different authors' findings on the specific features of the related speech for children of pre-school parents with insufficient development of the language system.
2. Describe the study of related speech and the principles of remedial development, methods, methods, methods for improving the speech associated with the insufficient development of the language system for children.
3. Perform teaching pilot activities on the possibilities for promoting associated speech in children with insufficient development of the language system.

The results of the study. As a result of the study, it is concluded that due to the characteristics of the ageing phase and the application of appropriate logopic correction methods and related speech development work techniques, related speech is improving.

Key words. Stationsrequirements, the role of stationsliteracy, ways to develop stationsskills, cognitive, emotional, social development, insufficient development of the language system.

Saturs

Ievads	5
1 Pirmsskolas vecuma bērna un bērna ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību raksturojums veselumā.....	8
2 Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības raksturojums.....	18
3 Stāstītmācīšanas sekmēšana kā viens no runas attīstības veidiem pirmsskolas pedagoģiskajā procesā	22
4 Logopēdiskajā korekcijas darbā izmantojamās metodes stāstītprasmes sekmēšanā	27
4.1 Stāstītprasmes nozīme	27
4.2 Pedagoģiskā procesa organizācija	28
5 Logopēda koriģējoši attīstošā darbība bērniem ar VSNA saistītās runas pilnveides procesā	31
6 Pētnieciskais darbs par saistītās runas sekmēšanas iespējām pirmsskolas vecumā bērniem ar VSNA.....	35
6.1 Pētījumā izmantotās pētīšanas metodes	35
6.2 Ievadvērtēšanas norise.....	37
6.3 Koriģējoši attīstošās darbības īss raksturojums.....	45
6.4 Darba plāns saistītās runas attīstīšanai bērniem ar VSNA	46
6.5 Darba paņēmieni bērniem ar VSNA ļoti zēmam, zēmam un vidējam saistītās runas attīstības līmenim	47
6.6 Koriģējoši attīstošā darbībā – iegūto rezultātu analīze.....	49
Secinājumi.....	53
Literatūras saraksts.....	55
Pielikumi	58

Ievads

Mūsdienās ienākot jaunākajām tehnoloģijām, kas sniedz plašākas informācijas iespējas, aizvien aktuālāks kļūst jautājums par valodas lietošanas vajadzību. Runas attīstība samazinās visās paudzēs, it īpaši jaunākajās, kā rezultātā runas darbības apguves procesā veidojas ļoti sarežģīta parādība, kuru dēvē par saistīto runu jeb monologrunu (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 5).

Cilvēks apkārtēji pasauli iepazīst ar domāšanas, atmiņas, sajūtu, priekšstatu, iztēles un valodas palīdzību. Visi šie procesi veido intelektu. Gan intelekts, gan valoda cilvēkam veidojas jau agrā bērnībā un tālāk pilnveidojas pirmsskolas, skolas un turpmākajā dzīves laikā. Tikai ar valodas palīdzību cilvēki mijiedarbojas viens ar otru un spēj nodot no paaudzes uz paaudzi uzkrāto pieredzi (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 31).

D. Dzintere. I. Stagine, D. Augstkalne uzskata, ka lai cik tas nebūtu pretrunīgi, civilizētajā pasaulē arvien lielākas grūtības sagādā cilvēku savstarpējā sazināšanās un sapratne, komunikācija. Arvien sarežģītāk ir atrast kopīgu valodu ne tikai politikā, bet arī sadzīvē, izglītības iestādēs vecāku un pedagogu, pedagogu un bērnu, vienaudžu starpā, veidojot savstarpēji saprošu, gudru, iejūtīgu dialogu, sarunu (Dzintere, Stagine, Augstkalne, 2014 10).

Valoda ir viens no sazināšanās veidiem, kas nepieciešama cilvēkam kā pilntiesīgam sabiedrības loceklim. Ja bērnam ir runas traucējums, tas rada grūtības ne tikai saskarsmes procesā ar vienaudžiem un pieaugušajiem, bet arī nepārvaramus šķēršļus mācību programmas sekmīgā apgūvē skolā (Tūbele, 2019, 5).

Valoda un domāšana, kura rodas un attīstās, pilnveidojas savstarpējā mijiedarbībā ir apkārtējās īstenības atspoguļojums. Valodas un domāšanas ciešo saistību nosaka cilvēku savstarpējā mijiedarbība, nepieciešamība apmainīties domām (Kalniņa, Skrube, 1983, 5).

Autores Kalniņa V., Skrube, Dz. dzimtās valodas apgūšanai pirmsskolas vecuma bērnu attīstībā iedala nozīmīgu vietu. Atzīmējot vienu kā no svarīgākajiem uzdevumiem iemācīt bērniem izmantot latviešu literārās valodas bagātības, dzīvē, darbā, sabiedriskajā darbībā (Kalniņa, Skrube, 1983, 5).

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība jeb VSNA ir sistēmisks traucējums, kad skarti visi valodas komponenti – fonētika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika, ja bērnam ir normāla redze, dzirde, intelekta attīstības līmenis (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 350).

Par pirmsskolas vecuma bērnu ar VSNA saistītās runas attīstīšanas metodiku, to skaitā stāstītprasmi, runāts zinātniski metodiskos darbos par logopēdiju.

Bērnām runa attīstās kopā ar domāšanu, viens no galvenajiem uzdevumiem ir ar dažādu metožu palīdzību, un ar vārdu palīdzību, apziņā attīstīt stabilu un bagātu iekšēju saturu, veicināt precīzu domāšanu, iztēli, priekšstatu veidošanu, radošu spēju to visu kombinēt kopā. Bez tā valoda zaudē savu vērtību un nozīmi” (Жукова, Мастюкова, Филичева, 1990, 21).

Ž. Andrejeva balstoties uz P. Levinas, G. Kaše, L. Spirovas u.c. pētījumiem par bērnu runas darbības attīstības traucējumiem norāda, ka logopēdiskā darba praktiskā pieredze, bērnu ar runas traucējumiem apmācība, pareizi izvēlēts korekcijas process un izvēlētais darba metodes dod iespēju ne tikai noteikt fonemātisko dotību formēšanos, kā arī izveidot skaņu runas bāzi mācību pamatu elementu apgūšanai pirmsskolas periodā (Vucenlīdzāns, 2007, 11).

Kalniņa V., Skrube, Dz. uzskata, bērnam pirmsskolas vecumā jāiemācās saturīgi, gramatiski pareizi, sakarīgi un noteiktā secībā izteikt savas domas. Reizē bērna runai jābūt dzīvai, brīvai, izteiksmīgai. Sakarīga runa ir cieši saistīta ar domāšanu, ar domu pasauli. Bērna valodā atspoguļojas viņa domāšanas loģiskums, māka apdomāt uztverto un izteikt to pareizi, skaidri loģiski. Pēc tā, kā bērns veido savus teikumus, var vērtēt viņa runas valodas attīstību. Prasme sakarīgi, noteiktā secībā, tieši un tēlaini izklāstīt savas domas(vai literāru tekstu), ietekmē bērna estētisko attīstību (Kalniņa, Skrube, 1983, 101).

A. Ciniņa novērojusi, ka bērnu vārdu krājums pirmsskolas vecuma bērniem ar katru gadu kļūst arvien nabadzīgāks, bērni neprot veidot stāstījumu, aprakstīt situāciju. Bieži izsakoties trūkst vārdu, kā noformulēt, izteikt un savu domu, teikumi ir īsi, vienkārši, tēlainos izteiksmes līdzekļus lieto reti vai nelieto nemaz, neizprot vārdu pārnestās nozīmes. Tā ir arvien aktuālākā mūsdienu tendence, jo jaunās tehnoloģijas aizstāj grāmatu lasīšanu (Ciniņa, 2018, 58).

Vispārējās izglītības iestādēs, katru gadu ir tendence pieaugt bērnu skaitam ar dažādiem runas traucējumiem, tāpēc ļoti svarīgi ir diagnosticēt un savlaicīgi uzsākt korekcijas darbu (Tūbele, 2002, 8). Pirmsskolas vecums ir vislabākais laiks daudzpusīgai un pilnvērtīgai bērna personības attīstībai, tas ir arī pats labvēlīgākais periods bērna pareizas valodas veidošanai, korekcijas darbam un runas traucējumu novēršanai (Vucenlīdzāns, 2007, 15).

Bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību saistītā runa patstāvīgi neaktivizējas, tai ir nepieciešama ilgstoša, sistemātiska logopēda korigējoša darbība, kas norit praktisku vingrinājumu, rotaļu veidā (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 5).

Apzinoties šīs tēmas aktualitāti, autore savā darbā pievērsās tā izpētei, izvēloties par diplomdarba tēmu „Stāstītprasmes sekmēšanas vecākajā pirmsskolas vecumā bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību”.

Pētījuma objekts - Koriģējoši attīstošās darbības process vecākajā pirmsskolas vecumā, bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Pētījuma priekšmets - Saistītas runas pilnveide.

Pētījuma mērķis - Teorētiski izziņāt un praktiski pielietot saistītas runas sekmēšanas iespējas bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību logopēdiskajā koriģējoši attīstošajā darbībā.

Hipotēze - bērnu stāstītprasmes veicināšana vecākajā pirmsskolas vecumā būs sekmīga, ja logopēds:

- ✓ individuāli izziņās un novērtēs katra bērna vispārējo un runas attīstības līmeni;
- ✓ izstrādās un īsteno mērķtiecīgu koriģējoši attīstošo darbību saistītās runas pilnveides jomā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Izziņāt dažādu autoru atziņas par saistītās runas īpatnībām vecākā pirmsskolas vecuma bērniem un bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

2. Raksturot saistītās runas izpēti un koriģējoši attīstošās darbības principus, metodes, paņēmienus bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību saistītās runas pilnveidei.

3. Veikt pedagoģisko izmēģinājuma darbību par saistītās runas sekmēšanas iespējām bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vecākajā pirmsskolas vecumā.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā. Literatūras apkopošana, analīze problēmas skatījumā.

2. Empīriskās:

- bērnu runas logopēdiskā izpēte;
- pedagoģiskā izmēģinājuma darbība;
- iegūto rezultātu apkopošana un analīze.

Pētījuma bāze - Pētījums tiek veikts daļēji klātienē un attālināti Tukuma x pirmsskolas izglītības iestādē. Pētījumā piedalās 5 bērni vecākā vecuma bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Pirmajā nodaļā mēs apskatīsim pirmsskolas vecuma bērnu un bērnu ar VSNA raksturojumu veselumā.

1 Pirmsskolas vecuma bērna un bērna ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību raksturojums veselumā

D. Lieģeniece uzver, ka laika posmā no dzimšanas līdz skolas vecumam bērns gan garīgi, gan fiziski attīstās visintensīvāk. Šajā posmā iemantotais kļūst par pamatu visu speciālo zināšanu un iemaņu apguvei turpmāk dažādos darbības veidos (Lieģeniece, 1999, 47). Šī perioda psihiskā attīstība ir pamatā pārējo attīstības periodu rezultātiem, bērna attīstība līdz 7 gadiem ir personības attīstības nozīmīgākais posms. (Svence, 1999, 77). Bērniem veidojas ne tikai psihiskās īpašības, kas nosaka viņa uzvedības vispārīgo raksturu, attieksmi pret visu apkārtējo pasauli, bet arī psihiskās kvalitātes, kuras izpaužas kā jaunveidojumi.

D. Lieģeniece balstoties uz krievu psihologu A. Ļeontjeva, D. Elkoņina, A. Zaporožeca, L. Vēgnera, L. Paramonovas pētījumiem, noskaidrots, ka iepriekšējie jaunveidojumi turpina darboties un attīstīties. Bērnā no 3-7 gadu vecumā tipiskākais jaunveidojums- iekšējā regulācija, lai gan turpina attīstīties iepriekšējiem periodiem raksturīgākā vajadzība pēc emocionālā kontakta, kā arī runa, valoda utt. (Lieģeniece, 1999, 47).

G. Svence uzskata, ka viens no pirmsskolas perioda psihiskās attīstības priekšnosacījumiem ir lomu un sižeta rotaļu spēlēšana. Iejūtoties dažādos tēlos, bērni sāk identificēt sevi ar noteiktām lomām, sāk ievērot rotaļu noteikumus, seko tiem līdzī, tādējādi attīstot paškontroli un normu izpratni, apgūstot sociālās uzvedības normas (Svence, 1999, 77).

Intelektuālo, kognitīvo psihi procesu attīstība ir saistīta ar galveno darbības veidu pirmsskolas vecumā-ar rotaļu darbību (Svence, 1999, 87).

Autores D. Dzintere un I. Stangaine uzsver, ka rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērnu dzīvesveids. Bērns rotaļā pauž savas emocijas, domas un idejas, mācās darboties kopā ar citiem un risināt dažādas sadzīviskas problēmas. Tieši rotaļājoties bērns var viegli un nepiespiesti iemantot visdažādākās dzīvei un mācībām noderīgās prasmes un iemaņas. Liels uzsvars tiek vērsts, lai bērns izietu visus rotaļas attīstības posmus, jo tas veicina viņa domāšanas, runas, atmiņas un iztēles attīstību, ka arī padara viņa bērnību pilnvērtīgu (Dzintere, Stangaine, 2005, 4).

Par augstāko pakāpi rotaļu apgūvē uzskatāma bērnu spēja ietver pašam kontrolēt rotaļu norisei ievērojot noteikumus, jo tas jau nozīmē, ka bērns jau spēj ar gribu kontrolēt savu uzvedību (Svence, 1999, 87).

Cilvēka fiziskā un psihiskā attīstība noris vienoti. Psihiskā attīstība saistīta ar

- galvas smadzeņu nobriešanu;
- izziņas jeb kognitīvo attīstību;
- emocionālo attīstību;
- personības psihisko īpašību izveidošanos;
- izmaiņām voluntārājā (gribas) sfērā;
- personības socializāciju (Puškarevs, 2001, 12).

Fizisko un psihisko attīstību ietekmē gan endogēnie, gan eksogēnie faktori. Endogēno faktoru ietekme izpaužas kā organisma iekšējās konstitucionālās īpatnības un predespozīcija uz dažādām izpausmēm, arī slimībām. Šīs endogēnās īpatnības ir atkarīgas no iedzimtības, no 9 attīstības prenatalajā periodā un no perinatālā perioda. Svarīgi ir apstākļi, kādos bērns nāk pasaulē, dzemdību sarežģījumi var nelabvēlīgi ietekmēt bērna turpmāko attīstību. Eksogēno faktoru kopumu veido dabas ekosistēma un sociālā vide, kurā notiek bērna personības attīstība (Puškarevs, 2001, 15).

Iedzimtība ir organisma spēja nodot savas pazīmes nākamajam paaudzēm. Ģenētiskās informācijas veidā pēctečiem tiek nodots daudz organisma pazīmju un īpatnību (Puškarevs, 2001, 16, 17).

Psihiskā attīstība kā personības pilnveidošanās turpinās cilvēka mūža garumā, ja vien to neietekmē traucējoši faktori (Puškarevs, 2001, 8). Dažādu kaitīgu faktoru iedarbībā viena no pirmajām cieš bērna runa, kas rada grūtības savstarpējā saskarsmē starp vienaudžiem un pieaugušajiem, kavē sekmīgu mācību programmas apguvi (Tūbele, 2019, 5).

Turpinājumā darbā tiks apskatītas dažādas bērna psihiskās attīstības jomas pirmsskolas vecākā vecuma bērniem un slīprakstā bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Kognitīvā attīstība

G. Svence atsaucoties uz Ž. Piažē kognitīvo attīstību saista ar intelektu, domāšanu, kas vecumposmā no 4-7 gadiem norisinās kā pāreja no atdarināšanas un refleksijas uz loģisko spriestspēju. Šajā periodā zināšanas turpina veidoties kopējā sistēmā- vienotos uztveres tēlos, iekšējās kognitīvās shēmās.

Ž. Piažē ir saskaitījis 4 kognitīvās attīstības stadijas:

1. Sensomotorā stadija- no dzimšanas līdz 1,5 gadiem;
2. Pirmsoperacionāla stadija – no 1,5 līdz 7 gadiem;

3. Konkrēto operāciju stadija- no 7 līdz 12 gadiem;

Formālo operāciju stadija- no 12 gadiem. (Svence, 1999, 77-78).

V. Golubina balstoties uz Ž. Piažē raksta, ka pirmsskolas vecumā bērnu kognitīvā attīstība atbilst otrajai stadijai, to kartība atbilst noteiktam vecumam un ir nemainīga, taču vecuma robeža kurā notiek izmaiņas ir atkarīga no bērna dzīves apstākļiem. Katra iepriekšējā stadija balsta nākamās stadijas attīstību. Domāšana attīstās saskarsmē ar cilvēkiem un apkārtējo pasauli (Golubina, 2007, 84).

Domāšana

Cilvēka objektīvās īstenības izziņas, psihiskās darbības augstākā pakāpe, kas ļauj iegūt zināšanas arī par tādiem reālās pasaules objektiem, to īpašībām un attiecībām, ko nevar uztvert tieši un ar jutekļu palīdzību. Domāšana ir psihisks izziņas process, kurā ar runas palīdzību notiek vispārināta un netieša īstenības atspoguļošana, kas ļauj izziņāt īstenību un sasaistīt visu iepriekš sajusto un apzināto. (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 84). Domāšana process ļauj pārbaudīt uztveres priekšstatu jēdzienu, spriedumu un slēdzienu atbilstību īstenībai, piešķir rīcībai apzinātu mērķtiecību, un novērtē tās sociālo nozīmību (Rozenfelde, 2008, 7).

Domāšana ir psihisks process, ko no fizioloģiskā viedokļa nodrošina analizatoru darbība, netiešs un vispārināts, ar valodu cieši saistīts īstenības atspoguļojums, kas gūts analīzes un sintēzes ceļā. Ar dažādiem analizatoriem uztvertie impulsi, analīzes un sintēzes darbības rezultātā nodrošina ārējās pasaules kā vienota veseluma uztveršanu. Tā rezultātā veidojas priekšstati un domāšana par redzēto (Golubina, 2007, 70-71). Bērns mācās domāt un analizēt situāciju (Vucenlazdāns, 2007, 13). Svarīgākās domāšanas operācijas ir analīze, sintēze, salīdzināšana, vispārināšana. Domāšanas procesā kā līdzeklis tiek izmantota runa un valoda. (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011, 28).

V. Golubina atsaucoties uz Ž. Piažē bērnu intelektuālās attīstības teoriju, secina, ka bērna domāšana uzskatāma par kognitīvās izziņas procesa attīstības pamatu. Vecumposmā no 4-7 gadiem dominē uzskatāmi tēlainā domāšana, kuras pamatā ir sajūtas un uztveres tēli. Jēdzieniski tēlainā domāšana veidojas no 6 gadiem un pilnveidojas ap pusaudžu vecumu (Golubina, 2007, 72). Pirmsskolas vecuma bērniem ir raksturīga uzskatāmi konkrētā, kā arī tēlainā domāšana, jo iztēle bērnībā ir vislabāk attīstītais izziņas process (Svence, 1999, 84).

Uztvere

Uztvere - priekšmetu, parādību, situāciju un notikumu veseluma atspoguļojums apziņā (Puškarevs, 2001, 85).

Domāšana ir cieši saistīta ar uztveri un sajūtām - priekšmetu vai parādību atspoguļojums kopumā, (Golubina, 2007, 65), (Ļubļinska, 1979, 144), kas rodas šo priekšmetu vai parādību iedarbības laikā uz sajūtu orgāniem; uztvere un sajūtas ir vienoti jutekliskās izziņas posmi, kas savstarpēji saistīti, bet tajā pašā laikā ir atšķirīgi: ar sajūtu palīdzību tiek iegūtas zināšanas par priekšmetu īpašībām, bet uztveres rezultātā tiek iegūts vienots priekšmeta tēls (Lūse, Miltiņa, Tūbele, S., 2012, 343).

Pirmsskolas vecākajā vecumposmā attīstībā aizvien lielāku nozīmi gūst arī laika uztvere, parādību ilguma, ātruma un secības atspoguļojums (Svence, 1999, 81). Bērni iemācās orientēties laikā, izmantot pulksteni. Iepazītie laika vienību nosaukumi (stunda, minūte, diena) piepildās ar noteiktu saturu (Ļubļinska, 1979, 160-164).

Bērni ar VSNA nevar adekvāti izprast skolotāju teikto un izvēlēties attiecīgo rīcību, par iemeslu ierobežotas valodas līdzekļu lietojuma iespējas (Tūbele, Lūse, 2012, 14).

Atmiņa

Pirmsskolas vecumposmā atmiņa attīstās no netīšās uz tīšo iegaumēšanu, saglabāšanu un tīšo reproducēšanu. 6-7 gadu vecumā notiek pāreja no netīšās iegaumēšanas uz tīšo, izvirzīt mērķi un ar gribas spēku sevi piespiest iegaumēt ai reproducēt, bet ne ilgstoši (Svence, 1999, 82).

G, Svence uzsver, ka pirmsskolas vecumā liela nozīme ir arī kustību atmiņas attīstībai, kas saistītas ar fiziskajām aktivitātēm, kā arī ar darbībām, kas saistītas ar sīko pirkstu muskulatūru, to svarīgo nozīmi sekmīgai sagatavošanai skolai (Svence, 1999, 83).

Bērniem ar VSNA sagādā grūtības pārslēgties no vienas darbības veida uz citu, ir pazemināts verbāli loģiskās atmiņas apjoms, novērojamas arī domāšanas īpatnības (Tūbele, Lūse, 2012, 15).

Uzmanība

Savukārt G. Svence atzīmē, ka uzmanība cieši saistīta ar uztveres attīstību. Raksturīgi, ka bērnu uzmanību izraisa tikai pievilcīgie objekti ar spilgtās, košās krāsās, kurus pavada

emocionāls pārdzīvojums. Vecumposmā no 6-7 gadiem, bērnu uzmanība pārsvarā ir netīša, taču veidojas pāreja no netīšas uz tīšo, kas ļoti nozīmīga uzsākot skolas gaitas, šajā vecumā bērni uzmanību spēj koncentrēt apmēram 12-20 sekundes. Uzmanība ir cieši saistīta ar gribas kvalitāti, ar paškontroles prasmēm un iemaņām socializācijas procesā (Svence, 1999, 86).

Bērniem ar VSNA nepilnvērtīgais runas attīstības līmenis ietekmē arī visus pārējos bērna attīstības procesa komponentus- atmiņu, uzmanību u. c . Bērniem lēnāks darba temps, nav tik precīzas kustību koordinācijas (Tūbele, 2019, 13).

Iztēle

Psihisks process, kuru izpausme ir jaunu tēlu rašanās, radoši pārveidojot uztverto, priekšstatīto (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 146). Iztēlei materiālu sniedz iepriekš gūtā pieredze dzīvē, gan lasot grāmatas, skatoties gleznas, dabas ainavas, teātra izrādes, kinofilmas utt.

Psiholoģijā šķir divus galvenos iztēles veidus:

- atveidinošā iztēle, kas rada priekšstatus pēc aprakstiem vai attēliem;
- radošā iztēle, kas veido priekšstatus par lietām un parādībām, kas īstenībā nepastāv (Ceplītis, Katlape, 1968, 28).

Iztēle bērnībā ir vislabāk attīstītais izziņas process, tā darbojas ar tēlu priekšstatu, asociāciju ķēdēm, tai ir nozīme abstraktās domāšanas sagatavošanā. Ar iztēli un tēlaino domāšanu saistās arī fantazēšana, ko dažkārt bērni var neatšķirt no realitātes, un pieaugušiem var likties, ka bērns melo (Svence, 1999, 84).

Emocionālā un gribas attīstība

G. Svence uzsver, ka bērna mācīšanās un audzināšanas process attīstība ir atkarīga no bērna emocionālā stāvokļa. Svarīga attieksme pret sevi, pieaugušajiem un vienaudžiem. Pirmsskolas vecumā bērnam ir raksturīgas mainīgas jūtu izpausmes-vienlaikus bērni var dusmoties un izrādīt empātiju, zaudēt paškontroli un būt izpalīdzīgam. Šajā vecumā bērns izjūt vainas apziņu un meklē sev attaisnojumu (Svence, 1999, 89).

P. Vucenlīdzāns uzskata, ka lielākajai daļai bērnu pirmsskolas vecumā patīk fantazēt, iztēloties un tēlot kādu, tāpēc bērnam ir jāpalīdz rotaļās izpaust savas emocijas. Pirmsskolas vecākā vecuma bērni prot precīzāk izteikt savas velmes un vajadzības ar vārdu vai zīmējumu palīdzību (Vucenlīdzāns, 2007, 14).

Motivācija rodas no bērna vajadzības pēc iespaidiem ar nosacījumu, ka ir apmierinātas bērna vitālās un izziņas vajadzības. Tās pamatā pirmskolas vecumā ir arī saskarsmes vajadzība, vajadzība sazināties, kontaktēties, nepieciešamība pēc atzinības, uzslavas, bērna darbības novērtējums stimulējoši ietekmē bērna sasniegumu motivācijas attīstību (Svence, 1999, 88).

Valoda ir viens no sazināšanās veidiem, ja bērnam ir runas traucējums, tas rada grūtības ne tikai saskarsmes procesā, bet arī nepārvaramus šķēršļus mācību programmas sekmīgā apgūvē. Smagi runas traucējumi var sekundāri kavēt izziņas procesa attīstību (Tūbele, 2019).

Es-koncepcija

“Es” tēls- priekšstatu kopums par sevi, kas ietver dažādus komponentus- fizisko, sociālo, intelektuālo, emocionālo (Puškarevs, 2001, 81).

Attīstoties fiziski un garīgi, bērns sāk sevi uztvert kā personību, sava “es” apzināšanās. Ar dažādu radošu darbību palīdzību, ar kustību rotaļu palīdzību, bērns arvien vairāk izzina sevi pašu, iegūst pārliecību par saviem spēkiem, kas ceļ viņa pašnovērtējumu un motivē jauniem sasniegumiem (Vucenlzdāns, 2007, 14).

Pirmskolas vecuma bērns kritiskāk jau vērtē savu uzvedību, cik tā atbilstoša pieaugušo prasībām. Jāņem vērā, ka bērna pašnovērtējums un tāpat arī ‘Es’ tēls ir atkarīgs no apkārtējo cilvēku, vispirms – vecāku, attieksmes, no tā, kā viņi bērnu vērtē (Puškarevs, 2001, 69, 70).

A. Vorobjovs, balstoties uz D. Eļkoņina uzskatiem, raksta, ka pirmskolas vecumā vadošais darbības veids ir lomu spēle. Spēles procesā bērns iejūtās dažādās lomās, apgūst, saskarsmes paņēmienus, kopdarbības paņēmienus u.c. Rezultātā bērnam līdz skolas vecumam jāizveidojas savam pašnovērtējumam lomu un sociālo attiecību sistēmā, t.i., sociālais „Es” (Vorobjovs, 1996, 268).

Sociālā attīstība

Sociālajā vidē notiek bērna, kā indivīda, personības attīstība. Personību raksturo neatkārtojamo, psihisko īpatnību kopums (intelekts, raksturs, uzvedība u.c.), kuru attīstību būtiski ietekmē socializācijas gaita sociālajā vidē (Puškarevs, 2001, 15).

Socializācija ir sabiedrības ietekmju kopums - ģimenes dzīvesveids, vecāku attiecības ar bērnu, savstarpējās attiecības, uzvedība ietekmē bērna attieksmes, uzvedību, zināšanas, prasmes, arī veselību (Puškarevs, 2001, 21).

Daudzveidīgas, aizraujošas rotaļas veicinās bērna saskarsmju prasmju attīstību (Vucenlīdzāns, 2007, 14).

Hadaņonoka, Hadaņonoka norāda, ka bērniem ar VSNA mācību darbā izteikti traucējumi:

- *mācību darbības sociālajā nozīmīgumā- integrācijas grūtības;*
- *attieksmē pret piemēriem un to novērtējumu;*
- *noteikumu ievērošanā, kuri ir visiem vienādi;*
- *zinātnisko jēdzienu apgūšanā, likumsakarību apgūšanā utt. (Hadaņonoka, Hadaņonoka, 2013, 60).*

Uzsākot mācības skolā, bērnam ar atbilstošu normai runas attīstību ir noteikts vārdu krājums, šajā vecumā, bērns veido dažādas konstrukcijas teikumus, saskaņo vārdus dzimtē, skaitlī, locījumā, brīvi izmanto dialogrunu, monologrunu, spēj pastāstīt par piedzīvotiem notikumiem, atstāstīt pasaku, stāstu, aprakstīt apkārtējos priekšmetus, viņš ir spējīgs sekmīgi komunicēt un apgūt skolas programmu (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 10).

Runas attīstība

Runa ir saistīta ar visiem citiem psihiskajiem procesiem, kas tradicionāli tiek aplūkoti kā kognitīvie (izzināšanas procesi): sajūtām, uztveri, uzmanību, atmiņu, domāšanu, iztēli, t.i., ar tiem procesiem, ar kuru palīdzību bērns izzina pasauli un kas sekmē runas attīstību (Глухов, 2005, 39). Runa ir sarežģīta funkcionāla sistēma, kuras pamats ir valodas zīmju izmantošana sazināšanās procesā.

Valoda ir sabiedrības ilgas vēsturiskās attīstības rezultāts, zīmju sistēma, ko bērns apgūst salīdzinoši īsā laikā (Tūbele, Šteinberga, 2004, 50). Tā ietver sevī vārdu un teikumu sapratni un lietošanu, lai nodotu tālāk idejas un informāciju (Tūbele, 2019, 5).

Pirmsskolas vecumā ļoti ātri attīstās valoda un domāšana. Bērns sāk domāt tēlaini, aizvietojojam vārus ar tēliem un žestiem. Izprotot daudzu jēdzienu nozīmi, savu velmju un jūtu izpaušanai izmanto vārdus. Sarunvalodā izmanto sarežģītus tēlus, teikumus, viegli iegaumē dzejoļus un var izveidot nelielu stāstu (Vucenlīdzāns, 2007, 13).

Bērna runas attīstība pirmsskolas vecumā pāriet jaunā kvalitātē, strauji pieaug vārdu krājums, tiek intensīvi apgūtas runas gramatikas formas un abstrakti jēdzieni (Svence, 1999, 85).

V. Rūķe - Draviņa uzskata, ka pirmie četri gadi ir visnozīmīgākais posms cilvēka valodas attīstībā, jo tad izveidojas indivīda pirmā valoda un priekštats par valodas sistēmu vispār, pieredze par skaņām un to veidošanu, par to kā funkcionē, sazinoties ar apkārtni, runātais un dzirdētais vārds (Rūķe - Draviņa, 1992, 9). Apkārt esošās lietas un notikumi iegūst savu nozīmi, tie savienojas ar dzimtās valodas vārdiem, un bērns spēj izteikt savas velmes, vēlāk - savus vērtējumus un spriedumus (Tūbele, 2019, 5).

Dzimtās valodas prasme ir nepieciešams domāšanas attīstības priekšnoteikums un līdz ar to arī sekmīgas zināšanu apguves pamats (Ceplīte, 1989, 54).

6-7 gadu vecumā bērnam jārunā gramatiski pareizi un skaidri. Jāprot izteikt savas domas un velmes, pastāstīt par redzēto, dzirdēto (Golubina, 2007, 121).

Runas komunikatīvā un vispārinošā funkcija veidojas ciešā vienotībā, ar tās palīdzību bērns ne tikai saņem jaunu informāciju, bet arī apgūst to, runa kļūst par augstāko psihisko regulētājlīdzekli. Tā, runai iesaistoties uztveres procesā, uztvere kļūst diferencētāka; iegūstamā materiāla verbalizācija veicina apjēgtu iegūšanu un tai ir svarīga nozīme bērna pārejā uz skolas mācību programmas apguvi (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 10).

V. Golubina uzskata, ja valodas prasme nav attīstīta pietiekamā apjomā, ja ir runas un valodas traucējumi, bērnam uzsākot skolas gaitas rodas virkne problēmu: viņš nespēj skolotāja runā uztvert būtiskāko, nespēj saklausīt uzdevumu un sekmīgi līdzdarboties, apgūt uzdoto (Golubina, 2007, 121). Ja bērnam ir runas darbības vai valodas apguves traucējumi, tad viņam būs zināmas grūtības daudzās dzīves jomās. Var rasties grūtības nepareizi saklausot vārdus, gan nesaprotot to nozīmi, gan atceroties verbālo mācību materiālu, gan savstarpējā sazināšanās procesā. Tie var saistīties gan ar mutvārdu runu, lasīšanu, rakstīšanu (Tūbele, 2019, 5).

Autores Hadaņonoka, Hadaņonoka, Staļģe, Meriandre uzsver, ka runas attīstības aizkavēšanās, nopietni runas traucējumi atsaucas arī uz bērna psihisko attīstību, jo tā ir pilnībā atkarīga no bērna runas attīstības stāvokļa. Traucējumi ietekmē skaņas analīzes un sintēzes procesu ko dēvē par fonemātisko uztveri. Novēlota runa rada psihisko procesu, atmiņas domāšanas, uzmanības un citus traucējumus, negatīvi ietekmē bērna raksturu un uzvedību (Hadaņonoka, Hadaņonoka, Staļģe, Meriandre, 2002, 15) Ja bērns izjutīs

diskomfortu, nespēs izpildīt uzdevumu, kļūs nemierīgs var sākt izpausties neapmierinātība un agresija (Golubina, 2007, 121).

Bērniem ar VSNA ir aizkavēta ne tikai runas un valodas attīstība, bet tiek novēroti arī neiroloģiski un psiholoģiski traucējumi. Psihiskie simptomi izpaužas, kā uztveres uzmanības, atmiņas, domāšanas, iztēles, emocionālās jomas traucējumi. Neiroloģiskie traucējumi izpaužas kā kustību neveiklība, nepietiekama kustību koordinācija, īpaši mazattīstīta ir roku sīkā motorika(Miltiņa, Skribanovska, 2020, 10). Runas un valodas traucējumi negatīvi ietekmē bērna psihisko attīstību, atstājot iespaidu uz darbību, uzvedību, smagi traucējumi var iespaidot indivīda intelektuālo attīstību, personības veidošanos, kavēt dzimtās valodas sekmīgu apguvi, radīt šķēršļus profesijas izvēlē (Tūbele, Šteinberga, 2004, 50).

Tā kā valoda uzskatāma par sarežģīti organizētu funkciju, tad tās attīstības traucējumi bērniem norāda uz mazākiem vai lielākiem bojājumiem centrālajā nervu sistēmā (CNS). Tas nozīmē, ka traucēta ir ne tikai bērna valodas attīstība, bet arī pārējās psihiskās funkcijas kopumā (Vindeče, Vucenlīdzāns, 2006, 33).

Secinājumi:

- pirmsskolas vecumā bērns gan garīgi, gan fiziski attīstās visintensīvāk.
- kognitīvā attīstība saista ar intelektu, domāšanu, kas vecumposmā no 4-7 gadiem norisinās kā pāreja no atdarināšanas un refleksijas uz loģisko spriestspēju;
- uztveres procesos apgūst tēla kopsakarības un prasmi izdalīt būtiskākās pazīmes no kopuma, bērni spēj izdalīt tikai vienu galveno pazīmi no vairākām;
- par galveno saskarsmes motivācijas pamatu kļūst bērna vajadzība gūt vērtējumu un vajadzība apstiprināt savu nozīmīgumu pieaugušo un vienaudžu acīs;
- domāšana ir psihisks izziņas process, īpatnību atspoguļojums, ko nodrošina analizatoru darbība;
- domāšana uzskatāma par netiešu un vispārinātu procesu, kas cieši saistīta ar runu;
- uztvere un sajūtas ir vienoti jutekliskās izziņas posmi, kas savstarpēji saistīti, bet tajā pašā laikā ir atšķirīgi: ar sajūtu palīdzību tiek iegūtas zināšanas par priekšmetu īpašībām, bet uztveres rezultātā tiek iegūts vienots priekšmeta tēls;
- atmiņa attīstās no netīšās uz tīšo iegaumēšanu, saglabāšanu un tīšo reproducēšanu;

- bērnu uzmanība pārsvarā ir netīša, taču veidojas pāreja no netīšas uz tīšo, kas ļoti nozīmīga uzsākot skolas gaitas;
- atzinības, uzslavas, bērna darbības novērtējums stimulējoši ietekmē bērna sasniegumu motivācijas attīstību;
- runas attīstībā-attīstās cēloņu un seku izpratne domāšanā;
- bērni tekstu labāk iegaumē pēc ritma un emocionālās ekspresijas nekā pēc satura;
- attīstās verbāli loģiskā domāšana un runa;
- iztēle ir viss labāk attīstītais process pirmsskolas vecumā;
- emocionālā ambivalence, konflikts starp *gribu* un *vajag*;
- *aizkavējusies runa rada traucējumus dažādos psihiskos procesos(atmiņā, domāšanā, uzmanībā u.c.) un negatīvi ietekmē bērna raksturu un uzvedību;*

Turpinājumā tiks apskatīta pirmsskolas vecuma bērna fiziskā attīstība.

Fiziskā attīstība

Fiziskā attīstība – organisma morfoloģisko un funkcionālo īpašību izmainīšanās process tā individuālās attīstības gaitā (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 100).

Pirmsskolas periodā nepārtrauktajā bērna augšanas un attīstības procesā kvalitatīvi izmainās bērna ķermeņa izmēri, pilnveidojas visi orgāni un to funkcijas (Golubina, 2007, 122).

Pirmsskolas periodā bērniem raksturīga liela kustību aktivitāte, strauja augšana, koordināciju spēju pilnveidošanās, līdzsvara noturēšana (Vucenlīdzdāns, 2007, 12). 6-7 gadu vecumā zēniem ir labāk attīstīti lielie muskuļi un viņi ir izturīgāki, savukārt meitenēm ir labāk attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra un viņas ir mierīgākas un precīzākas (Svence, 1999,77-78).

Bērniem ar VSNA, ir vērojami pirkstu un roku kustību dažādas pakāpes traucējumi, jo pirkstu un roku kustības cieši saistītas ar runas funkciju. Vāji attīstīta pirkstu un roku smalkā motorika izpaužas kā neveiklas, lēnas maza apjoma kustības, grūtības pārslēgties no vienas darbības uz otru (Vucelīdzdāns 2008, 32).

Nākošajā nodaļā tiks apskatīts traucējums – valodas sistēmas nepietiekama attīstība.

2 Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības raksturojums

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība (VSNA); sarežģīti runas traucējumi, kad nepietiekami attīstīti ir visi valodas sistēmas galvenie komponenti: fonētika arī fonemātika, morfoloģija, leksika, sintakse un arī saistītā runa (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 350), kuru pamatā nav garīgās attīstības atpalcības (Vucenlīdzāns, 2007, 15).

VSNA novēro alālījas, dizartrijas, afāzijas, vārdzirdības u.c. gadījumos (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 350).

Fonētiski un leksiski gramatiski traucējumi jeb valodas sistēmas nepietiek attīstība:

Alālīja – (*sensorā, motorā*) ir nepietiekami attīstīta runa vai pilnīgs runas zudums;

Afāzija – pilnīgs vai daļēja nespēja runāt vai nespēja saprast dzirdēto un uzrakstīto.

To izraisa galvas smadzeņu bojājumi;

Dizartrijs – fonētiski traucējumi, kas radušies runas kustību analizatora centrālās daļas bojājuma dēļ un izpaužas kā skaņu veidošanas, balss un runas tempa traucējums.

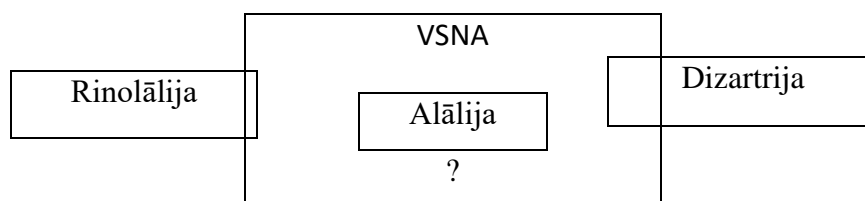
Rinolālīja - balss tembra un skaņu izrunas traucējums;

Atsevišķi jāmin *stostīšanās* – runas tempa un ritma traucējumi, kā pamatā ir runas aparāta muskuļu krampji (Tūbele, Lūse 2012, 5). (Hadaņonoka, Hadaņonoka, 2013, 20).

(Hadaņonoka, Hadaņonoka, Staļģe, Meriandre, 2002, 43).

Iepriekš minētajos terminos ir pateikts kāda ir konkrēta traucējuma daba, kas nosaka metodes izvēli logopēdiskajās nodarbībās.

Autores S. Tūbele un J. Lūse ir VSNA dažādu traucējumu gadījumos ir attēlojusi

1.attēls

Shematiskajā zīmējumā ir redzams, ka pedagoģiski psiholoģiskajā klasifikācijā alālīju aplūko kā VSNA, dizartrijs un rinolālīja var kombinēties ar VSNA, piemēram dizartrijs ir patstāvīgs, primārs traucējums, kas var kombinēties ar sekundāri izveidojušos VSNA.

Alālījas pamatā ir centrālās darbības traucējumi. Bērniem kavēta valodas attīstība, bet saglabāti visi vajadzīgie priekšnosacījumi:

- nepieciešamais intelekta attīstības līmenis;
- pietiekama fiziskā dzirde;
- perifērā artikulācijas aparāta uzbūve nav traucēta.

Alālīja ir sistēmiska runas nepietiekama attīstība, jo tiek traucēti visi runas un valodas komponenti:

- fonētiski fonemātiskā runas joma;
- leksiski gramatiskā uzbūve (Tūbele, Lūse, 2012, 6, 7).

Izšķir divas alālījas formas :

- Motorā alālīja – bērns cita runu saprot, bet pats nespēj runāt;
- Sensorā alālīja – bērns labprāt runā, bet viņa runa nav saprotama, bērns nekontrolē to (Lūse, Tūbele, 2012, 7).

Nemot vērā R. Levinas (Левина, 2003) izteiktās atziņas, bērniem ar VSNA izdala trīs runas attīstības līmeņus. Tie atspoguļo atsevišķu valodas komponentu tipiskās attiecību izmaiņas pirmsskolas vecuma bērnu runā (Vindeče, Vucenlīdzāns, 2006, 46). Pirmie divi līmeņi raksturo dziļas runas pasliktināšanās pakāpes, bet trešajā līmenī, bērniem ir tikai atsevišķas nepilnības skaņu izrunā, vārdu krājuma un gramatiskās struktūras attīstībā (Левина, 1967, 53).

Vispārīzglītojošās iestādēs pārsvarā ir bērni ar VSNA 3. runas attīstības līmeni, kad runa ir izvērsta, bet ir fonētiski fonemātiskās un leksiski gramatiskās jomas nepietiekamas attīstības elementi (Tūbele, 2019, 10).

Pēc logopēdijas zinātniece T. Filičevas atzīmē, ka valodas sistēmas nepietiekamas attīstības apraksts bez ceturta līmeņa ir nepilnīgs, tajā iekļaujami bērni ar daļēji izteiktiem leksiski gramatiskiem un fonētiski fonemātiskiem traucējumiem (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 11).

Turpinājumā 1. tabulā apkopotas VSNA traucējumu izpausmes četros attīstības līmeņos (Vindeče, Vucenlīdzāns, 2006, 48, 49), (Tūbele, 2019, 11, 12), (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 10).

1. runas attīstības līmenis	<ul style="list-style-type: none"> • sazināšanās līdzekļi saskarsmē stipri ierobežoti, bērns minimāli spējīgs izmantot verbālā saskarsmē valodas normai atbilstošus līdzekļus; • neliels aktīvais vārdu krājums, pasīvais plašāks par aktīvo; • skaņu izrunā atzīmējams artikulācijas nepatstāvīgums; • ierobežota vārdu uztvere un to zilbisko struktūru atdarināšana; • netiek lietoti diferencēti nosaukumi priekšmetu, darbību
-----------------------------	---

	<p>un īpašību apzīmēšanai;</p> <ul style="list-style-type: none"> • gramatisko formu veidošanā bērns nelieto morfoloģiskos elementus; • tiek lietoti pirmsvārdi, žesti, mīmika.
2. runas attīstības līmenis	<ul style="list-style-type: none"> • paaugstināta bērna runas aktivitāte; • ierobežots, kropļots vārdu krājums; • diferencēti apzīmē priekšmetus, darbības, atsevišķas pazīmes; • spēj atbildēt uz jautājumiem par ģimeni un sadzīves lietām; • spēj izteikties par attēliem; • veido vienkāršus, nepaplašinātus teikumus; • neprot nosaukt priekšmetu krāsu; formu, lielumu; atsevišķas ķermeņa daļas, apģērba daļas, traukus; profesijas u.c. • bērns jauc vārdu locījumus; nesaskaņo lietvārdus, īpašības vārdus, skaitļa vārdus dzimtē, skaitlī, locījumā; • tikai labi zināmās situācijās tiek atpazīti prievārdi; • novēro fonētiskos traucējumus runā: vārdos tiek kropļotas skaņas, jauktas, aizstātas, pārstatītas vietām; • izrunājot vārdu, tiek saglabāta vārda struktūra, bet defektīvs paliek skaņu izpildījums vārdā - fonemātiskās uztveres nepietiekamība.
3. runas attīstības līmenis	<ul style="list-style-type: none"> • raksturīgas izvērstas frāzes runā ar leksiski gramatisko un fonētiski fonemātisko mazattīstības elementiem; • novēro nenoturīgu skaņu aizstāšanu, jaukšanu; • vārdu krājumā pārsvarā tiek lietoti lietvārdi un darbības vārdi. Pietrūkst vārdšķiru, kas apzīmē īpašības, pazīmes, darbības un priekšmetu stāvokļus; • jaunu vārdu veidojumos grūtības ar piedēkļu un priedēkļu pielietojumu; • novēro agramatismus, veidojot teikumus, vārdu neprecizitāte lietojumos, prievārdu zudumi, skaitļa vārdu un lietvārdu nepareizi saskaņojumi; • grūtības sagādā cēloņsakarību, laika, telpas attiecību izpratne; • bērns ne vienmēr iekļauj stāstījumā visas atbildes, līdz ar to, tas veidojas informatīvs, īss un nepilnīgs.
4. runas attīstības līmenis	<ul style="list-style-type: none"> • dominē skaņu izlaidumi, dažos gadījumos zilbju izlaidumi; • biežāk skaņu nekā zilbju pārstāstījumi; • neskaidra dikcija, neizteiksmīga runa; • nenoformēta runas, zilbju struktūra, skaņu jaukšana, mainīšana - nepietiekams fonēmu diferencēšanas

	<p>līmenis;</p> <ul style="list-style-type: none"> • vārdu krājums kopumā ir pietiekams, bet grūtības sagādā izpratne par retāk sastopamiem vārdiem, sinonīmiem, antonīmiem; • nepietiekams valodas leksisko līdzekļu lietojums, kas izpaužas, kā vārdu, teikumu, sakāmvārdu izpratnes un pielietojuma izmantošanā; • saistītajā runā – grūtības secīgi un loģiski izklāstīt tekstu, pievērš uzmanību nenozīmīgām lietām, galveno notikumu izlaišana, vairākkārt atkārtoti iepriekš teikto; • grūtības sagādā valodas līdzekļu izvēle un izteikties.
--	--

1. tabula

Nepilnvērtīgais runas attīstības līmenis ietekmē arī visus pārējos bērna attīstības procesa komponentus, cieš atmiņa, uzmanība, nav tik precīzas kustību koordinācijas, lēnāks darba temps, ātrāk izsīkst darba spējas (Tūbele, 2019, 13).

Katrs bērns ir individualitāte un personība, kas attīstās pēc noteiktām likumsakarībām, mijiedarbojoties ar daudziem un dažādiem ārējiem faktoriem. Vides ietekme ir nozīmīgs faktors ne tikai bērna virspusēja attīstībā, bet arī runas attīstībā (Tūbele, 2019, 19).

Bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību, nepieciešama īpaša uzmanība, prasmīga speciālista logopēda, pirmsskolas skolotāja pedagoģiskā, psiholoģiskā savlaicīga palīdzība un atbilstoši izvēlēta metodika. Svarīga ir arī labvēlīga vide un dažādus speciālistu sadarbība (Vindeče, Vucenlīdzāns, 2006, 5).

Secinājumi:

- valodas sistēmas nepietiekama attīstība jeb VSNA ir sistēmisks traucējums, kad skarti visi valodas komponenti – fonētika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika, pie nosacījuma, ka bērnam ir normāla redze, dzirde, intelekta attīstības līmenis.
- VSNA var novērot sarežģītu bērnu runas traucējumu gadījumā: alālījas, afāzijas gadījumā vienmēr, dažreiz rinolālījas un dizartrijas gadījumā. Neskatoties uz to, ka ir atšķirīgi traucējuma cēloņi, bērniem ar VSNA ir tipiskas pazīmes, kas norāda uz runas darbības sistēmas traucējumiem;
- bērniem ar VSNA traucēta ne tikai runa, bet tiek ietekmēti arī visi pārējie bērna attīstības procesa komponenti. Neuroloģiskie traucējumi izpaužas kā kustību neveiklība, bērna lempīgums, nepietiekama kustību koordinācija, pazemināta kustību aktivitāte, īpaši vāji attīstīta sīkā motorika.

Nākošajā nodaļā apskatīšu par stāstītprasmes sekmēšanas iespējām pirmsskolas vecuma bērniem ar VSNA.

3 Stāstītmācīšanas sekmēšana kā viens no runas attīstības veidiem pirmsskolas pedagogiskajā procesā

Bērniem pirmsskolas vecumā jāiemācās saturīgi, gramatiski pareizi, sakarīgi un noteiktā secībā izteikt savas domas, runai jābūt dzīvai, nepiespiestai, izteiksmīgai. Sakarīga runa ir cieši saistīta ar domāšanu, kurā atspoguļojas domāšanas loģiskums, prasme apdomāt uztverto un izteikt to pareizi, skaidri, loģiski. Pēc tā, kā bērns izsakās, veido teikumus var vērtēt viņa runas, valodas attīstību. Prasme sakarīgi, noteiktā secībā, tieši un tēlaini izklāstīt savas domas, ietekmē bērna estētisko attīstību (Kalniņa, Skrube, 1983, 101).

I. Miltiņa, Z. Skribanovska uzsver, ka īpaša nozīme runas attīstībā pirmsskolas vecumā ir dialogrunai, tās prasmes nepieciešamas apgūt, jo tas ir pēdējais augstākai pakāpiens virzībā uz monologrunu (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 13).

Stāstītprasme ietver sevī monoloģisko un dialogisko runu.

Monologs ir vienas personas runa; valodas sniegums, kas adresēts pašam runātājam vai netiešam adresātam un nav virzīts uz sarunas partnera atbildes reakciju. Monologs parasti ir veidots monologrunas formā. Mācību procesā to izmanto runas darbības attīstīšanai un valodas prasmes pilnveidei. (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011, 57).

Monoloģiska runa (viena cilvēka runa) ir uz sevi vērsta runa, var būt vērsta arī uz citiem. Monoloģiskajā runā jāprot koncentrēt domas uz galveno, neaizraujoties ar detaļām, runa veidojas emocionāli, ar izteiksmi. Runa ir cieši saistīta ar domāšanu, jo, lai paustu savu domu, ir nepieciešams atrast vajadzīgos vārdus un citus valodu raksturojošus izteiksmes līdzekļus. Tā prasa lielāku atmiņas apjomu, bagātīgāku vārdu krājumu, uzmanības koncentrēšanu uz runas saturu un formu (Golubina, 2007, 230). Monoloģiskā runa prasa plašāku izklāstu, pareizu, pilnīgu un plānveidīgu stāstījumu (Kalniņa, Skrube, 1983, 101). Monologrunas forma – vienas personas runāts teksts; šādas runas atveide literārā vai skatuves mākslas darbā. Monologrunai raksturīgs samērā plašs noteikta satura un uzbūves teksts. Monologrunu izmanto kā māksliniecisku paņēmieni daiļliteratūrā, kur ar literārā tēla runas starpniecību autors pauž noteiktas atziņas vai idejas (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011, 57).

Dialogiskā runa veidojas starp diviem vai vairākiem cilvēkiem. Dialogruna ir spontāna, tai raksturīgas atkāpes no normatīvajiem valodas likumiem, plašs neverbālo saziņas līdzekļu lietojums, runas situācijai atbilstoša valodas līdzekļu izvēle un specifiska runas uzvedība. (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011, 25). Dialogiskajā runā svarīga ir prasme noformulēt un uzdot jautājumus, atbilstoši teiktajam veidot atbildes saturu, jāspēj

sarunu uzturēt, papildinot sarunu biedra teikto un labojot to, izteikt spriedumus, vairāk vai mazāk pamatoti aizstāvēt savu viedokli (Golubina, 2007, 230). Tā norit jautājumu un atbilžu veidā, arī ar izsaučieniem, ar izteiksmīgu intonāciju, ir bagātīgi papildināta ar žestiem un mīmiku. Tās attīstība atkarīga no domāšanas, atmiņas uzmanības attīstības, vārdu krājuma apjoma un gramatisko iemaņu apguves (Kalniņa, Skrube, 1983, 101).

T. Jakovenko (Т Яковенко, 2015) uzskata, ka bērnam var būt laba runa, bet grūtības veidot dialogu. Ja rodas problēmas dialogiskajā runā, tad būs problēmas saskarsmē, kuras mēs novērojam mūsdienu sociālkulturālajā vidē. Galvenais uzdevums ir iemācīt bērnam veidot dialogu (Jakovenko, 2015).

Jēdziens '**stāstītprasme**' ietver dažādas prasmes, runas veidus.

Stāstījums- brīvs izklāsts, vēstījums runā vai rakstos, parasti par noteiktu tematu; paveikta darbība, kuras rezultāts ir teksts, ko kāds veido, ir izveidojis stāstot vai rakstot (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 318). Stāstīšana kā radoša darbība ir runātāja sākotnējā izpratne par viņa noteiktu tematu (Яковенко, 2014). Valodas mācību procesā stāstījums ir viens no metodiskajiem paņēmieniem saistītas mutvārdu un rakstu runas attīstīšanai un pārbaudei (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011, 86).

Stāstīšana ir kāda fakta izvērsta izklāsts, kura saturu bērns veido patstāvīgi, tajā atspoguļojas viņa personīgā pieredze, emocijas.

Pēc satura stāstījumus iedala:

- faktu stāstījums - tā saturu veido kāda gadījuma atstāts, konkrēti fakti, kas balstās uz uztveri un atmiņu;
- radošajos stāstījums – pamatā ir izdoma, pēc iztēles, bērni izmanto arī savu pieredzi, pakļauj to jaunai situācijai, saista ar citiem notikumiem (Kalniņa, Skrube, 1983, 109).

Pirmsskolas vecuma bērniem ir raksturīgas stāstīšanas grūtības. Bērns bez pieaugušā palīdzības nevar realizēt savas izrunas mērķi, formulēt runas nodomu, plānot savu izteikumu, īstenot savu nodomu ar vārdu (viņš nevar atrast precīzus vārdus, pareizi konstruēt teikumus, sasaistīt teikumus pilnā tekstā. utt.) (Яковенко, 2014).

Pēc formas stāstījumus iedala:

- aprakstošajos, kur izklāstīta kāda priekšmeta īpašības vai kāds notikums; tie balstās uz salīdzināšanu; tiem ir noteikta struktūra;
- sižetiskais ir kāda notikuma atstāstījums; sākumā noslaucot darbības vietu un laiku, darbojošās personas. Tie tiek veidoti pēc noteiktas struktūras: ar

ekspozīciju, darbības kulmināciju un darbības atrisinājumu (Kalniņa, Skrube, 1983, 109).

Pārstāstījums- iekļauj sevī spēju uztvert informāciju, izdalīt būtiskāko, prasme secīgi un loģiski ar saviem vārdiem, izklāstīt iegūto informāciju. Patiesībā pārstāstīšana ir sarežģīta analītiska un sintētiska runas domāšanas darbība (Яковенко, 2014).

Saistītā runa- noteikta satura paplašināts, loģisks, sakarīgs, secīgs, gramatiski pareizs, tēlainis un emocionāls stāstījums ar savu intonāciju un prosodiju, ņemot vērā peronības individuālās izpausmes runā (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 291).

Kā norāda J. Lūse, I. Miltiņa, S. Tūbele, V. Kalniņa, Dz. Skrube, bērniem ar VSNA saistītā runa patstāvīgi neveidojas, to apgūst koriģējoši attīstošajā darbībā, kas šajā jomā sākama jau jaunākajā pirmsskolas vecumā. (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 291) , (Kalniņa, Skrube, 1983, 101).

Pārruna ir savdabīgs dialogs, ko nosaka noteikts temats, tās mērķis ir apspriest un noskaidrot kaut kādu jautājumu. Šādas sarunas vadīšanai ir nepieciešams iepriekš sagatavoties(Kalniņa, Skrube, 1983, 102).

Atstāstījums- dzirdēta vai lasīta teksta satura izklāsts; jauna teksta radīšana mutvārdos vai rakstos, izmantojot pamattekstu; atstāstīšanas rezultāts (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011, 17). Vieglākā monologrunas forma, tādēļ ka tiek izmantota autora darba kompozīcija, gatavs sižets, runas izteiksmes paņēmieni. Tā ir zināmā mērā atspoguļojoša runa ar daļēju patstāvības pielikumu (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 28).

Atstāstīšana ir runas darbība, kuras laikā notiek kāda dzirdēta vai lasīta teksta satura izklāsts; jauna teksta radīšana, izmantojot pamattekstu. Valodas mācību procesā atstāstīšana ir metodisks paņēmiens saistītas mutvārdu un rakstu runas attīstīšanai un pārbaudei. (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011, 18).

Atstāstam ir svarīga nozīme monologrunas veidošanā. Astāsts sekmē:

- ❖ kvalitatīvu un kvantitatīvu vārdu krājuma bagātināšanu;
- ❖ runas pareizas gramatiskās uzbūves nostiprināšanu, plānotas runas funkcijas attīstību;
- ❖ runas paškontroles pilnveidi;
- ❖ valodas izjūtas aktivizēšanos;
- ❖ izziņas procesu- uztveres, uzmanības, atmiņas, iztēles un loģiskās domāšanas sekmēšanu.

I. Miltiņa un Z. Skribanovska uzsver, ka stāstījuma (monologrunas) veidoāsnai nepieciešams augsts intelektuāls un runas attīstības līmenis. Veidojot dažādas sarežģītības pakāpes stāstus, piesug pastāvīgas modelēšanas, sižeta kompozīcijas veidošnas prasmes, valodas izteiksmes līdzekļu atlasē tuvinās un saplūst domāšanas un runas procesi (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 32).

Pēc literatūras žanru rakstura stāstus iedala:

- ❖ vēstījuma;
- ❖ aprakstošos;
- ❖ sprieduma izteicošos stāstos.

Vēstījuma stāstījums. Šim stāstījuma veidam notikumi tiek sniegti noteiktā laika secībā. Tās struktūrā ir sākums, kur notiek iepazīšanās ar tēliem, vēstījuma notikumiem laikā, telpā, ar darbību izklāstu epizodēs. Seko kulminācija, kas saistās ar momenta visaugstāko saspringumu. Noslēgums, kurā iekļauts atrisinājums un vēstījuma secinājums.

Aprakstošajam stāstījumam nav sižeta un fabulas. Trūkst laika secības- viss notiek vienlaicīgi. Stāstījuma struktūrā ietilpst: priekšmeta vai parādības nosaukums: raksturīgas ārējās vai iekšējās pazīmes (ārējā forma, krāsa, materiāls, izmērs); priekšmeta vai parādības nozīme, veicamās darbības; kur tiek lietots; attieksme pret aprakstīto (runa tēlaina, ar lielu skaitu īpašības, darbības, apstākļa vārdiem), (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 33).

Pēc izziņas darbības veida, kas tiek aktivizēts, veidojot stāstījumu, izdala trīs stāstījumu variantus:

1. Stāstījums pēc uztveres.
2. Stāstījums pēc pieredzes(priekšstati).
3. Stāstījums pēc iztēles.

Stāstījums pēc uztveres.

I. Miltiņa un Z. Skribanovska uzskata, ka stāstījumam pēc uztveres ir lielākas priekšrocības salīdzinājumā ar stāstījumu pēc pieredzes un iztēles, jo redzes balsts nenoliedzami pilnveido uztvertā saturu. Pēc redzes balsta sarežģītības pakāpes uztveres stāstījumu var grupēt:

- ❖ **Vēstījuma stāstījumi**, izmantojot vienu kartīti. Apgūstot stāstījumu, iekļauti arī leksiski gramatiskie vingrinājumi; var izvēlēties vienu kartīti, kas papildina teksta sākumu vai noslēgumu.
- ❖ **Vēstījuma stāstījumi**, izmantojot sižetsēriju kartītes. Minēto stāstījumu veidu, izmantojot sižet sēriju kartītes, iesaka īstenot noteiktā secībā.

Stāstījums pēc pieredzes- stāstījumos parādās paša bērna personīgā pieredze, kas veidojusies uztveres rezultātā. Minētais stāstījuma saturs, valodiskais noformējums ir cieši saistīts ar bērnu gūto pieredzi un zināšanu apjomu, ar bērna izziņas darbību un personību.

Stāstījums pēc iztēles- stāstījumi saistīti ar bērna fantāziju, tēlaino domāšanu, patstāvību un zināmā mērā savdabīgu sižeta modelēšanu. Bērns radoši stāsta balstoties uz iepriekšējo pieredzi, zināšanām.

Radošie stāstījumi var būt:

- ❖ stāsta, pasakas nobeiguma izdomājums;
- ❖ stāsta, pasakas veidošana pēc analogijas;
- ❖ stāsta veidošana par noteiktu tēmu.

I. Miltiņa un Z. Skribanovska uzskata, ka koriģējoši attīstošajā darbībā vispiemērotākais darbības veids bērniem ar VSNA ir nobeigumu izdomājums gatava stāsta tekstam, kā arī pasaku, stāstu veidošana pēc analogijas, kas atbilst kādai tautas pasakai vai daiļliteratūras tekstam (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 34).

Darba turpinājuma darba autore apskatīs koriģējoši attīstošo darbību stāstītprasmes sekmēšanā.

4 Logopēdiskajā korekcijas darbā izmantojamās metodes stāstītprasmes sekmēšanā

4.1 Stāstītprasmes nozīme

Stāstītprasmes sekmēšana ir ļoti nozīmīga bērna vispusīgā attīstībā. Prasme stāstīt veidot dialogu palīdz bērnam būt sabiedriskam, pārvarēt kautrīgumu, klusēšanu, rada ticību saviem spēkiem (Kalniņa, Skrube, 1983, 101).

D. Markus uzskata, ka svarīgi gan tas, kā bērns runā, lasa, atstāsta, gan arī tas, kādā valodā viņš to dara un kāda ir viņa paša attieksme pret runāto, tas, vai bērns prot saskatīt skaisto ne tikai apkārtņē, kuru grib raksturot ar vārdiem, bet arī vārdos, ar kuriem viņš raksturo apkārtņi (Markus, 2003, 73.)

Stāstītprasmes sekmēšana nozīmē strādāt pie bērna saistītās runas pilnveidošanas. Bērniem ar VSNA runas apgūvē, tā kļūst par galveno mērķi visā koriģējoši attīstošajā darbībā (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 18).

Profesore S. Tūbele un J. Lūse raksta, ka saistītā runa ir:

4. gara, sastāv no vairākiem teikumiem;
5. secīga, loģiska;
6. ieprogrammēta kā viens vesels;
7. pakļauta noteiktām prasībām.

Saistītās runas veidi:

- ziņojums;
- stāstījums;
- apraksts;
- slēdziens, secinājums;
- spriedums;
- vērtējums u.c. (Tūbele, Lūse, 2004, 121).

Autores V. Kalniņa un Dz. Skrube uzskata, ka ņemot vērā sarežģītības pakāpes, bērniem pirmsskolas vecumā jāapgūst dažādi stāstījumu veidi. Ņemot par pamatu bērnu psiholoģiskos procesus, stāstījumu iedala grupās:

1. Literārā teksta atstāstījumi.
2. Stāstījums pēc uztveres:
  - rotaļlietas apraksts;

- aprakstošs stāstījums pēc attēla.
3. Stāstījumi pēc atmiņas:
- stāstījums pēc kolektīvās pieredzes;
  - stāstījums pēc personīgās pieredzes
  - vēstules sacerēšana.
4. Stāstījumi pēc iztēles:
- stāstiņa vai pasaku beigu sacerēšana;
  - stāstiņa vai pasaku beigu sacerēšana par rotaļlietu;
  - radoša stāstiņa veidošana pēc attēla;
  - stāstiņa sacerēšana par noteiktu tematu.

Bērnu stāstījumiem jābūt saprotamiem, sakarīgiem ar lakonisku stāstījumu, kur bērns pastāsta pašu galveno, raksturīgo, nozīmīgāko. Svarīgi, lai stāstījums būtu patstāvīgi veidots, pēc iespējas mazāk pārtraukts ar jautājumiem un norādījumiem. Šādai stāstītprasmes apguvei būtu jābūt, vecākajā pirmsskolas vecumā, mācību gada beigās (Kalniņa, Skrube, 1983, 110).

4.2 Pedagoģiskā procesa organizācija

Pedagoģiskais process pirmsskolas izglītības bērna ikdienas dzīvē, organizē un vada pieaugušais. Tas ir tieši virzīts uz katra bērna individuālo iezīmju respektēšanu un individuālās pieejas īstenošanu. Tikai mērķtiecīgi, bērna vecumam atbilstoši organizēts pedagoģiskais process ar visiem pirmsskolas vecuma bērnu darbības veidiem – rotaļu kā pirmsskolēna pamatdarbības veidu, socializāciju un mācību darbību – sekmē bērna vispusīgu attīstību (Alsberga, M., Antiņa, I., Dortāne, R., Frolova, I., Helmane, I., Jonīte, V., Līne, A., Mīlaša, M., Paisuma, K., Platonova, J., Prole, A., Šnepere, L., Volāne, E. 2016, 12). Cilvēka personības veidošanās lielā mērā ir atkarīga no pedagoģiskās iedarbības (Kalniņa, Skrube, 1983, 17).

Liela vērtība pedagoģiskajā procesā jāpievērš bērna prāta attīstībai, saistot to ar paša bērna aktīvu darbību, skolotāja uzdevums ir sekmēt bērna spēju attīstību, darbojoties patstāvīgi. Pedagoģam jārada bērnam interese vērot apkārtējo pasauli, secināt, pārvarēt šķēršļus, īstenot un realizēt savas vēlmes. Noteicošā vieta uz bērna attīstību virzīta pedagoģiskā procesa organizācijā ir arī skolotāja darbībai, viņa attiecībām ar bērnu un sadarbība ar vecākiem. Ļoti nozīmīgs ir pedagoga paraugs, viņa cilvēcīgās īpašības un pozitīvā attieksme pret bērnu un viņa vecākiem. Uzmanība jāpievērš audzināšanas, mācīšanas un mācīšanās savstarpējai mijiedarbībai. Ja pedagoģiskajā procesā tiek ņemtas vērā bērna

intereses, vajadzības un spējas, tad mācīšanās norit sekmīgi (Alsberga, M., Antiņa, I., Dortāne, R., Frolova, I., Helmane, I., Jonīte, V., Līne, A., Milaša, M., Paisuma, K., Platonova, J., Prole, A., Šnepere, L., Volāne, E. 2016, 12). Cilvēka personības veidošanās lielā mērā ir atkarīga no pedagoģiskās iedarbības (Kalniņa, Skrube, 1983, 12).

Pedagoģiskajā procesā jāievēro šādas galvenās likumsakarības:

- darbības veidu savstarpējā saistība,
- pieaugušo un bērnu pozitīvo savstarpējo attiecību veidošana,
- vienlaicīga iedarbošanās uz bērna jūtām, izpratni un praktiskām iemaņām.

Viena no raksturīgākām likumsakarībām pedagoģiskā procesa organizācijā – darbības veidu savstarpējā saistība un mijiedarbība, piemēram, sižetiskā – lomu rotaļa ir gan audzināšanas, gan mācīšanas, gan dzīves organizācijas, gan izzināšanas līdzeklis. Lai sekmīgi organizētu pedagoģisko procesu, skolotājam ir labi jāpārzina normatīvie dokumenti, piemēram, pirmsskolas vadlīnijas, un savā grupā īstenotā pirmsskolas mācību programma, kā arī brīvi jāorientējas mācību materiālā, ko iespējams izmantot, īstenojot attiecīgo mācību satura programmu, jāspēj diagnosticēt un pielietojot daudzveidīgu metodiku, novērsts bērna runas traucējumus (Alsberga, M., Antiņa, I., Dortāne, R., Frolova, I., Helmane, I., Jonīte, V., Līne, A., Milaša, M., Paisuma, K., Platonova, J., Prole, A., Šnepere, L., Volāne, E. 2016, 12). Cilvēka personības veidošanās lielā mērā ir atkarīga no pedagoģiskās iedarbības (Kalniņa, Skrube, 1983, 13).

6-7 gadīgo bērnu izglītības programma valodas attīstībā

Pirmsskolas izglītības programma nodrošina bērnu sagatavošanu skolai, aptverot individualitātes veidošanos, garīgo, fizisko un sociālo attīstību, iniciatīvas, zinātkāres, patstāvības un radošās darbības attīstību, veselības nostiprināšanu, psiholoģisko sagatavošanu skolai, kā arī valsts valodas lietošanas pamatiemaņu apguvi, bērna attīstību kopveselumā (Alsberga, M., Antiņa, I., Dortāne, R., Frolova, I., Helmane, I., Jonīte, V., Līne, A., Milaša, M., Paisuma, K., Platonova, J., Prole, A., Šnepere, L., Volāne, E., 2016, 12).

Pirmsskolas vecuma bērnam galvenais darbības veids ir rotaļa (Dzintare, Stagine, 2005, 4), tādēļ pedagoģiskais process ir jāorganizē tā, ka bērni mācās rotaļājoties. Rotaļas, spēles, dzejoļi, dziesmas un mīklas bērnu iepriecina un aktivizē runu. Mācīšana ar rotaļu palīdzību dod labākus mācīšanās rezultātus nekā izmantojot darba burtnīcas vai darba lapas. Ir vēlams mudināt bērnu darboties priekam, atbalstīt bērna intereses, novērtēt bērnu mēģinājumus, uzdrīkstēšanos un riskēšanu. (Alsberga, M., Antiņa, I., Dortāne, R., Frolova,

I., Helmane, I., Jonīte, V., Līne, A., Milaša, M., Paisuma, K., Platonova, J., Prole, A., Šnepere, L., Volāne, E. 2016, 12).

Pirmsskolas izglītības vadlīnijās (MK noteikumi Nr. 716.) ir minēti plānotie rezultāti, kas jāapgūst bērnam uzsākot skolas gaitas. Pirmsskolas izglītības nobeigumā bērns ir apguvis šādus pratību pamatus, kas ietver vērtības un tikumus, caurviju prasmes un zināšanas, izpratni un pamatprasmes:

- **valodu mācību jomā**- valodā, kurā tiek īstenota izglītības programma, bērns skaidro, kāpēc cilvēki sazinoties lieto valodu, klausās tekstu, nosauc tajā darbojošās personas, atstāsta notikumus, izdomā teksta turpinājumu, jautā par neskaidro un atbild uz konkrētu jautājumu, saprotami un secīgi stāsta par redzēto, dzirdēto, piedzīvoto, piedalās sarunā, nepārtrauc runātāju, runā lieto dažādas runas intonācijas;
- **sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā** bērns apzinās sevi, piederību ģimenei un izglītības iestādei, skaidro un atšķir labu rīcību no sliktas, novērtē paša izvēlētu un patstāvīgi veiktu darbību, prognozē dažādas rīcības sekas ar personīgo veselību un drošību saistītās ikdienas situācijās ievēro noteikumus, saprot, pie kā un kādā gadījumā vērsties pēc palīdzības, apzinās, kad jūtas slikti vai nedroši, spēj pastāstīt par apkārtējām lietām, notikumiem;
- **dabaszinātņu mācību jomā** bērns novērojot, tuvākajā apkārtnē, stāsta par novērotajām pārmaiņām dabā, mainoties gadalaikiem, diennaktij, laikapstākļiem, saprot drošas uzvedības pamatus saskarsmē ar dzīvniekiem (tai skaitā kukaiņiem), augiem un sēnēm (tai skaitā nepazīstamiem), saprot, ka jāsaudzē daba un tās resursi, iesaistās tuvākās apkārtnes sakopšanas darbos u.c.;
- **tehnoloģiju mācību jomā** bērns stāsta par sava darba ieceri, plāno savas ieceres īstenošanas soļus, izvēlas nepieciešamos materiālus, īsteno ieceri un novērtē rezultātu, apgūst dažādas tehnikas, paņēmienus un drošības noteikumus materiālu un instrumentu izmantošanā savas ieceres īstenošanai u.c. (Ministru kabineta noteikumi Nr. 716).

Bērnu runas valodai ir jābūt sakarīgai, saprotamai un loģiskai, pretēja gadījumā tā nekļūst par sazināšanās līdzekli, kam ir liela nozīme bērna vispusīgā attīstībā (Kalniņa, Skrube, 1983,102). Darba turpinājuma darba autore apskatīs koriģējoši attīstošo darbību stāstītprasmes sekmēšanā bērniem ar VSNA.

5 Logopēda koriģējoši attīstošā darbība bērniem ar VSNA saistītās runas pilnveides procesā

Lai izmantotu saistīto runu, ir nepieciešams bagāts vārdu krājums, zināšanas par valodas gramatisko uzbūvi, kā arī nepieciešama prasme praktiski lietot apgūto valodas materiālu.

Bērniem ar VSNA stāstītprasmes apguve kļūst par galveno mērķi visā koriģējoši attīstošajā darbībā.

Saistītās runas sekmēšanu nosacīti var iedalīt trīs darba posmos:

1. Sagatavošanas posms, kurā koriģējoši attīstošā darbība rit 2 virzienos.

- ❖ intelektuālās attīstības veicināšana;
- ❖ runas attīstības aktivizēšana.

2. Sākumposms – dialogrunas apguve, veidojot runas un domāšanas sasaisti.

3. Galvenais posms - monologrunas apguves (atstāstīšanas, stāstīšanas) sekmēšana.

Sagatavošanas posms saistītās runas kontekstā

Sagatavošanas posma saturs un apjoms ir atkarīgs no bērna runas attīstības līmeņa. Autores Miltiņa I. un Skribanovska Z. uzskata, ka īpaša vieta šajā posmā ierādāma roku sīkās motorikas aktivizēšanai, kas labdabīgi ietekmē, gan runas, gan psihisko attīstību. Šajā posmā aktivizējami visi psihiskie procesi- uztvere, atmiņa, uzmanība, jo domāšanas attīstība, domāšanas operāciju apguve veicina citus ar domāšanu saistītus izziņas procesus, kas savukārt netieši ietekmē runas attīstību. Svarīga nozīme bērna attīstībā ir arī visu maņu orgānu (dzirdes, taustes, garšas, ožas) aktīvai darbībai, attīstībai. Sagatavošanas posms noslēdzas ar bērna prasmi veidot teikumu un to patstāvīgi lietot runas saskarsmē. Minētajā korekcijas darba posmā nozīmīga vieta iedalāma artikulācijas aparāta aktivizēšanai, skaņu izrunas pilnveidei, kā arī fonemātiskās uztveres veicināšanai (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 18-20).

Sākumposms- dialogrunas apguve

Kad ir nosacīti apgūta prasme veidot teikumus var sekot nākamais pakāpiens koriģējoši attīstošajā darbībā, proti, darbs ar dialogrunu.

Saistītās runas veidošanas sākumposmā dialogrunas aktivizēšanai izdalāmi 3 uzdevumi:

1. **Prasme atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem**, izdalot 3 jautājumu veidus:
  - ✓ **reproduktīviem jautājumiem**- atbildes uz tiem palīdz noturēt izteikuma un vēstījuma secību, kā arī veicina uzmanības attīstību;
  - ✓ **meklējošie jautājumi**- vienkārši paplašināti teikumi, aktivizē bērnu vērīgumu un uzmanību;
  - ✓ **problēmjaudājumi**- nosakot cēloņsakarības, veicina jēdzieniskās asociācijas, attīstot loģisko domāšanu, jēdzienisko saikni starp atsevišķiem teikumiem, kas apvieno tos saistītā kontekstā.
2. **Prasme uzdot jautājumu teikumus apguve**, kura darba pamatā tiek izmantoti divi principi:
  - ✓ pakāpeniska patstāvības veicināšana.
  - ✓ pakāpenisks sarežģītības pakāpes pieaugums.
3. **Prasme veidot dialogrunas struktūrvienības apguve**, kurā var izdalīt noteikta procesa 2 aspektus: pirmkārt, bērns mācās apgūt dialogrunas dažādās funkcionālās vienības, reaģēt uz saskarsmes partnera izpildītajiem / neizpildītajiem uzvedības noteikumiem sarunas laikā, otrkārt, bērns apgūst dažādas dialogrunas replikas, kas palīdz tam uztvert sarunu un sekot dialogrunas noteikumiem (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 20-23).

Galvenais posms- monologrunas (atstāstīšana, stāstīšana) sekmēšana

Monologruna veic divas galvenās runas funkcijas, kas cieši saistītas savā starpā:

1. Komunikatīvā(informatīvā) un darbību stimulējošā un regulējošā funkcija.
2. Domu veidošana, izteikšanās un attīstības funkcija.

Monologrunai izdala vairākas formas : **vēstījuma, aprakstoša, sprieduma** izteikšana.

Monologrunas korekcija ir mācību process stāstītprasmes apgūvē, kurā izdalāmi 2 virzieni:

1. **Atstāstīšana**- dzirdētā, stāstītā, lasītā teksta reproducēšana.

Autores I. Miltiņa un Z. Skribanovska izdala sekojošu atstāsta apgūšanas secību:

1. Teksta atlase atstāstām.
  2. Sagatavošanas darbs.
  3. Mācību procesa atstāsta apguve.
2. **Stāstījuma veidošana**, izmantojot sižeta kartītes, priekšmetus, piedāvāto sižetu utt.
  3. **Mācību process atstāsta apguvē.**
    1. Pirmais teksta lasījums notiek, nodarbībā vai brīvajā laikā, bez norādes par lasītā iegaumēšanu un atstāstu.
    2. Otro lasījumu logopēds veic nodarbības vai ikdienas laikā ar norādi, ka ne tikai jāatceras, bet arī jāatstāsta.
    3. Sarunā par teksta saturu bērns atbild tikai uz jautājumiem.

Autores I. Miltiņa un Z. Skribanovska uzsver, ka svarīgi ir gan reproduktīvie, gan meklējošie jautājumi, kas palīdz bērnam noteikt un iegaumēt stāsta notikuma secību, veicina uzmanības un atmiņas attīstību. Problēmjautājumi palīdz noteikt cēloņseku sakarībās, notikumu savstarpēju atkarību, veicina stāsta jēgas izpratni, attīsta bērna loģisko domāšanu.

4. Darba paņēmieni ar daiļdarba tekstu.

- ❖ Priekšmeta kartīšu, ilustrāciju, attēlu izpēte.
  - ❖ Sižeta sēriju kartīšu sakārtošana loģiskā secībā.
  - ❖ Viena teikuma veidošana katrai kartītei atbilstīgi tekstam.
  - ❖ Izteiksmes līdzekļu -epitetu, salīdzinājumu, metaforu, tiešās runas u.c. apguve.
  - ❖ Leksiski gramatisko vingrinājumu izpilde, kurā no teksts tiek izdalītas priekšmetu pazīmes, darbības.
  - ❖ Jaunveidoto teikumu kvalitatīva atlase.
5. **Trešās reizes lasīšana ir saistīta ar atstāstījuma plāna veidošanu**, proti, teksts tiek dalīts atsevišķās daļās.
  6. **Darbs ar plānu** – tiek piedāvāts gatavs plāns, kurā katrai daļai ir izdalīta galvenā doma un tai atbilstīgi noformēts teikums. Logopēds, kā palīglīdzekli plāna izveidei, var bērnam piedāvāt katra teksta daļai izmantot priekšmeta kartīti vai sižeta kartīti, grafiskās zīmes u.c.

Plāna noformējums var būt dažāds:

- ❖ **citātu plāns** - nozīmīgi teikumi no teksta;
- ❖ **jautājumu plāns** - jautājumu teikumi, kuru atbildes atvieglo teksta izklāstu;

- ❖ **vēstījuma plāns** - vēstījuma teikuma formā, kuru atbildes palīdz atstāstīt (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 31).

7. Atstāsts pēc plāna vai redzes/ verbāla atbalsta.

- ❖ **Redzes atbalsta veidi**- literārā darba ilustrācijas, sižeta kartīšu sēriju, priekšmetu kartīšu komplekti saistībā ar tekstu, grafiskās zīmes.
- ❖ **Verbālā atbalsta veidi**- deformēts teksts, atbalsta vārdi, teikumi, kas atbalsta tekstu leksiski un emocionāli. (Miltiņa, Skribanovska, 2020, 32).

Pēc literatūras žanru rakstura stāstus iedala:

- ❖ **vēstījuma stāstījums;**
- ❖ **aprakstošos stāstījums;**
- ❖ **sprieduma izteicošos stāstījums** (netiek apgūti pirmsskolā bērniem ar VSNA).

Darba turpinājuma darba autore aprakstīs koriģējoši attīstošo darbību stāstītprasmes sekmēšanā.

6 Pētnieciskais darbs par saistītās runas sekmēšanas iespējām pirmsskolas vecumā bērniem ar VSNA

Autore darbā apkopoja un analizēja dažādas pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras avotus par pirmsskolas vecuma bērnu attīstības īpatnībām. Pētījuma īstenošanai tika izmantotas tādas empīriskās pētīšanas metodes, kā bērna tiešā novērošana, bērna padziļinātā logopēdiskā izpēte, gan pedagoģiskā izmēģinājuma darbība un vecāku anketēšana, tajā piedalījās pieci bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību un viņu vecāki. Pedagoģiskais pētījums tika veikts ar mērķi noskaidrot, kā ar dažādu metožu palīdzību var sekmēt stāstītprasmi, bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību, vecākajā pirmsskolas vecumā.

Pētījuma iegūto datu apstrādei, analīzei un noformēšanai tika izmantotas informācijas tehnoloģijas.

6.1 Pētījumā izmantotās pētīšanas metodes

Dz. Albrehta uzskata, ka literatūras izpētes procesā uzkrājas zināms zinātniskais materiāls, kurš sastāv no pierakstiem par izlasīto: personīgie pieņēmumi un apgalvojumi, jaunas domas un jautājumi, iebildumi un kritiskas piezīmes, šaubas un vērojumi, savu pētījumu plānu uzmetumi. Komentējot un rezumējot lasīto, pētnieks izmanto un pilnveido jautājumu izpētes atsevišķus veidus un paņēmienus: galvenā izdalīšanu un vispārināšanu, salīdzināšanu, struktūras un pretrunīgo pušu, pētāmās parādības virzošo spēku, cēloņu – seku sakarību noteikšanu utt. Pēc autores Dz. Albrehtas uzskatiem, literatūras izpētei nepieciešams pievērsties arī zinātnisko meklējumu nobeiguma etapā, kad veidojas visa materiāla apkopojums un tiek iegūti galīgie secinājumi. Darbs ar literatūru caurauž visas pētniecības darba stadijas (Albrehta, 1998, 10).

Dz. Albrehta uzskata, ka **novērošana** ir viena no izplatītākajām pētīšanas metodēm, to plaši lieto pedagoģiskajā praksē. Tā palīdz pedagogam iepazīt bērnus tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Šīs metodes grūtības ir galvenokārt, ka novērojamajam jācenšas virzīt savu uzmanību uz tām pedagoģiskā procesa vai parādības pusēm un detaļām, kas atbilst novērošanas mērķim, vienlaikus aptverot visu pedagoģisko procesu kopumā. (Albrehta, 1998, 32).

Autoru kolektīvs V. Skujiņa, Z. Anspoka, V. Kalnbērziņa, A. Šalme uzskata, ka novērošana ir savas vai apkārtējo runas snieguma ilgstoša vērošana un izvērtēšana. Valodas apguvē runas novērošana ļauj valodas lietotājam kontrolēt valodas producēšanas procesu, runas iedarbību uz klausītāju, labot pāriteikšanos vai kļūdainus un neskaidrus izteikumus. (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011, 58).

Dz. Albrehta vērošanas metodes iedala:

- ✓ **tiešā novērošana** – starp objektu un viņa pētnieku ir tiešas attiecības, kad uzmanību lokā fokusējas dzīvais process, kad izpētes materiālu gūstam no pirmavota,
- ✓ **netiešā (pastarpinātā) novērošana** – tiešajos novērojumus gūto materiālu var papildināt, ieviest tajā korekcijas ar netiešās novērošanas palīdzību, kuru palīdz realizēt pilnvarotas personas (kolēģi, bērnu vecāki, studenti u.c.), kas strādā pēc pētnieka programmas, realizēt autora ieceri (Albrehta, 1998, 32).

Autores darbā tika izmantota šauri specializēta novērošana, kad izdala vienas pētāmās parādības un uztver tās pašas ietvaros. Novērošanas mērķis izziņāt parādības būtību, tās kvalitatīvo strukturālo raksturu.

Lai veiktu korekcijas darbu, ir nepieciešams veikt bērna **individuālo jeb padzilināto izpēti**, izvērtēt bērna runas/valodas attīstības līmeni. Kā raksta S. Tūbele, izpēte ir nepieciešama, lai:

- iespējami ātri un precīzi noteiktu runas traucējuma struktūru un dabu;
- konstatētu bērna individuālas attīstības īpatnības;
- savlaicīgi varētu uzsākt korekcijas darbu;
- novērtētu izvēlēto pedagoģisko un logopēdisko paņēmieni iedarbību efektivitāti;
- izstrādātu jaunas metodes un paņēmienus iecerēto mērķu sasniegšanai;
- motivācijas veidošana bērnam, kā virzītājspēks. (Tūbele, 2002, 25).

I.Mitiņa uzsver, ka sistemātiska bērnu runas pārbaude, logopēdiskā izpēte, tajā iegūtie precīzie dati būtiski nosaka logopēdiskā korekcijas darba virzienus, kā arī izvirzītā mērķa sasniegšanu (Mitiņa, 2005, 61).

Vērtēšana- valodas apguvēja snieguma pārbaude, ko veic, lai noteiktu valodas apguves līmeni. Valodas sniegumu vērtē vai nu subjektīvi, izmantojot noteiktus valodas vērtēšanas kritērijus, vai objektīvi, izmantojot pareizo atbilžu sarakstu, to var veikt konkrētā

laikā vai nepārtraukti valodas apguves procesā. Vērtēšanas kritērijs ir noteicošā, būtiskā pazīme, pēc kuras vērtē konkrētu procesu un/vai rezultātu.

Valodas apguves vērtēšanas kritērijus iedala:

- ✓ pēc satura (izklāsts un teksta uzbūve);
- ✓ pēc formas (leksikas un gramatikas lietojums). (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011,100).

Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība ir nepieciešama ikvienam logopēdam, lai izzinātu savas darbības objektu, darbības procesu, novērtētu un apkopotu rezultātus. Zinātniski praktisko metožu lietošana var būt veiksmīga, ja skolotājs logopēds savā darbā balstās uz prasībām, kas izvirzītas zinātniskajam pētījumam, un ievēro tās, kā arī ņemot vērā katra bērna individualitāti (Albrehta, 1998, 102).

Datu apkopošana un analīze. Iegūto informāciju nepieciešams analizēt, salīdzināt, apkopot, atspoguļotu iegūto bērnu saistītās runas pilnveides dinamiku (Albrehta, 1998, 14).

Attiecīgas metodes tika izvēlētas darba izstrādē, jo atbilst pētījuma mērķim un iecerei noteikt, kāds ir bērnu stāstītprasmes līmenis un veikt koriģējoši attīstošo darbību, lai sekmētu stāstītprasmes attīstību.

6.2 Ievadvērtēšanas norise

Lai uzsāktu koriģējoši attīstošo darbību, ir precīzi jānosaka bērna pašreizējais runas/valodas attīstības līmenis, lai piemeklētu atbilstošas metodes, materiālus bērna stāstītprasmes sekmēšanai. Pedagoģiskās darbības laikā ar katru bērnu tiek veidots kontakts individuāli. 5 bērniem, kuriem ir VSNA tiek veikta bērna logopēdiskā izpēte, padziļināta saistītās runas izpēte. Īpaši rūpīgi ir pētāma leksika, gramatiskā struktūra un saistītā runa.

Diplomdarba autore saistītās runas attīstības vērtēšanai un analīzei izmanto V. Gluhova (Глухов, 2006, 18) ieteiktos vērtēšanas kritērijus. Katra bērna stāstījumu vērtē pēc 5 saistītās runas vērtēšanas kritērijiem:

- pasakas atstāstīšana (latviešu tautas pasaka “Vecīša cimdiņš” (sk. 1. pielikumu));
- veidot stāstījumu pēc attēlu sērijas (sk. 2. pielikumu);
- stāsta veidošana pamatojoties uz personīgo pieredzi (sk. 3. pielikumu);
- aprakstošs stāstījums par priekšmetu vai dzīvu būtni (sk. 4. pielikumu);
- stāstījums par doto tēmu(sk. 5. pielikumu) .

Bērna saistītās runas attīstība tiek noteikta četros līmeņos:

- 4 līmenis (16 līdz 20 balles) – bērnam ir augsts saistītās runas attīstības līmenis.
- 3 līmenis (11 līdz 15 balles) – bērnam ir vidējs saistītās runas attīstības līmenis;
- 2 līmenis (6 līdz 10 balles) – bērnam ir zems saistītās runas attīstības līmenis;
- 1 līmenis (1 līdz 5 balles) – bērnam ir ļoti zems saistītās runas attīstības līmenis (Глухов, 2006, 26).

Pārbaudot saistīto runu, tiek noskaidrots un piefiksēts, cik prasmīgi bērns spēj patstāvīgi veidot stāstījumu par sižeta attēlu, sižeta attēlu sēriju, veidot pasakas atstāstu, aprakstošo stāstījumu, veidot stāstījumu pēc pieredzes. Sarunas laikā tiek novērtēts runas vispārējais raksturojums:

- cik bagātīgs bērna vārdu krājums;
- bērns prot veidot stāstījumu par attēlu patstāvīgi vai ar jautājumu palīdzību;
- prot veidot pasakas atstāstu, cik secīgi tiek veidots stāstījums;
- saskaņo vārdus teikumā (dzimtē, skaitlī, locījumā);
- pareizi lieto prievārdus;
- izprot un lieto priedēkļus;
- izprot un lieto piedēkļus;
- kāda teikumu struktūra tiek izmantota (vienkārši nepaplašināti, paplašināti; salikti sakārtoti, pakārtoti teikumi).

Mutvārdu runas pārbaude sniedz kopskatu par saistītās runas lietošanas prasmi (Tūbele, 2019, 43), kas ļauj izvēlēties pareizos runas korekcijas veidus vēlamā rezultāta sasniegšanai.

Bērnu saistītās runas stāvokļa izpēte sākas ar bērnam pieejamās medicīniskās un pedagoģiskās dokumentācijas izpēti, vecāku anketēšanu. Individuāli tiek veikta katra bērna padziļinātā logopēdiskā izpēte.

Bērnu novērojumu laikā tiek piefiksētas uztveres, uzmanības, atmiņas, iztēles iezīmes un daži garīgās darbības aspekti (spēja salīdzināt, vispārināt, klasificēt). Uzmanība tiek vērsta arī uz personības raksturojošām īpašībām (sabiedriskums, iniciatīva, noslēgtība, attieksme pret apmācību u.c.), uzvedības īpašībām utt.

Lai novērtētu katra bērna individuālos sasniegumus dažādos saistītās runas veidos tiek novērtētas (sk. 3. pielikumu) un aprakstītas katra bērna stāstīšanas prasmes, kas tiek atspoguļotas tabulās (sk. no 2. – 12. tabulai).

2. tabulā apskatāms saistītās runas vērtējums ballēs (Anna, 6 gadi 6 mēneši) 2021.

gada februārī

Uzdevumu veidi					
Anna	Pasakas atstāstīšana	Stāstījums pēc attēlu sērijas	Stāstījums pēc pieredzes	Aprakstošs stāstījums par priekšmetu vai dzīvu būtni	Stāstījums par doto tēmu
4 balles – augsts līmenis					
3 balles – vidējs līmenis					
2 balles – zems līmenis					
1 balles – ļoti zems līmenis	x	x	x	x	x
	Kopā: 5 balles				

2.tabula (Глухов, 2006, 33).

Anna tika piedāvāts noklausīties, **atstāstīt** latviešu tautas pasaku “**Vecīša cimdiņš**” 2. variants un piedāvāts palīgmateriāls sižetiskais attēls (sk. 1. pielikumu). Atstāstījums tiek balstīts ar uzvedinošajiem jautājumiem: Kas attēlots attēlā? Kā savādāk var nosaukt attēlotos dzīvnieciņus (pakausis, garausi utt.)? Kāds ir lācis, kāds vilks kāds zaķis?(ārējais izskats) Kur stāv katrs no dzīvniekiem (aiz, pie, uz)? Kur paslēpušies dzīvnieki? Kur viņi atrodas mežā vai parkā? Ko dara dzīvnieki? Ko ēd lācis, ko ēd zaķis, ko vilks? Kādi ir dzīvnieki, kad viņi rūpējās viens par otru? (labsirdīgi, mīļi, uzmanīgi, jauki utt.) Kādā gadalaikā norisinās notikums? Kādā krāsā ir koki, dzīvnieki, cimds? Tiek nosaukti dzīvnieki, kas darbojas pasakā, meitene jauc notikumu secību. Atbild ar nepilniem teikumiem, vārdiem jauc galotnes, novērojami leksiski - gramatiskie trūkumi, kas kavē stāsta uztveri.

Stāstījumā par **sižeta attēlu sēriju “ Sniegavīrs ”**, neskatoties uz to, ka tik izmantoti palīg jautājumi, Anna nespēja veidot teikumus patstāvīgi. Novērota valodas līdzekļu nabadzība un vienveidīgums.

Annai tika dots uzdevums **raksturot rotaļlietu “ Zaķis”**. Meitene varēja raksturot rotaļlietu vienā vārdā – zaķis. Darba autore uzdeva jautājumus: Kāds ir zaķis? Kur dzīvo zaķis? Kādā krāsā ir zaķis? Kādas viņam ir acis? Kāda viņam ir līpa? Kādas ķermeņa daļas ir

zaķim? Uz visiem jautājumiem Anna atbildēja ar nepilniem teikumiem, vārdiem jauca galotnes, nesaskaņo vārdus skaitlī, locījumā. Bērns nespēj sastādīt aprakstošu stāstījumu patstāvīgi.

Annai tika rosināta atcerēties un pastāstīt kādu notikumu. Meitene nespēj patstāvīgi pastāstīt **stāstījumu pēc pieredzes**. Ar jautājumu palīdzību tika rosināta pastāstīt par tēmu: “Kā es pavadīju brīvdienas”. Darba autore uzdeva jautājumus: Ar ko kopā tu pavadīji brīvdienas? Ar ko tu nodarbojies brīvdienās? Kas tev vislabāk palika atmiņā? Kāds laiks bija tajā dienā? Ar ko atšķiras brīvdiena no darba dienas? Stāstījums tik balstīts ar uzvedinošiem jautājumiem. Atsevišķi tā fragmenti parāda vienkāršu priekšmetu un darbību uzskaitījumu.

Stāstījums pēc dotās tēmas arī tika balstīts ar uzvedinošu jautājumu palīdzību, kura laikā vērojams nabadzīgs vārdu krājums, leksiski – gramatiskas kļūdas, lietu uzskaitījums, bērns nav spējīgs patstāvīgi veidot stāstījumu. Annai tiek konstatēts ļoti zems saistītās runas līmenis.

3. tabulā apskatāms saistītās runas vērtējums ballēs (Jānis, 6 gadi 8 mēneši) 2021. gada februārī

Uzdevumu veidi					
Jānis	Pasakas atstāstīšana	Stāstījums pēc attēlu sērijas	Stāstījums pēc pieredzes	Aprakstošs stāstījums par priekšmetu vai dzīvu būtni	Stāstījums par doto tēmu
4 balles – augsts līmenis					
3 balles – vidējs līmenis					
2 balles – zems līmenis	X	X	X		
1 balles – ļoti zems līmenis				X	X
	Kopā: 8 balles				

3.tabula (Глухов, 2006, 33).

Jānim tika piedāvāts noklausīties, **atstāstīt** latviešu tautas pasaku “**Vecīša cimdīņš**” (sk. 1. pielikumu). Atstāstījumā tiek izmantoti uzvedinoši jautājumi: Kas attēlots attēlā? Kā savādāk var nosaukt attēlotos dzīvnieciņus (pakausis, garausi utt.)? Kāds ir lācis, kāds vilks

kāds zaķis?(ārējais izskats) Kur stāv katrs no dzīvniekiem (aiz, pie, uz) ? Kur paslēpušies dzīvnieki? Kur viņi atrodas mežā vai parkā? Ko dara dzīvnieki? Ko ēd lācis, ko ēd zaķis, ko vilks? Kādi ir dzīvnieki, kad viņi rūpējās viens par otru?(labsirdīgi, mīļi, uzmanīgi, jauki utt.) Kādā gadalaikā norisinās notikums? Kādā krāsā ir koki, dzīvnieki, cimdus? Ir atsevišķu darbības momentu vai teksta daļu izlaidumi, stāstījuma secības traucējumi. Vērojama valodas līdzekļu nabadzība un vienveidība.

Jānim tika dots uzdevums **raksturot rotaļlietu “ Traktors”**. Stāstījums sastādīts ar uzvedinošo jautājumu palīdzību, noradot uz priekšmeta detaļām. Apraksts neattēlo priekšmeta īpašības; nav nekādas loģiskas secības aprakstošajā stāstījumā, vienkārši haotiski uzskaitītas priekšmeta īpašības un detaļas; leksiski – gramatiskas kļūdas; bērns nav spējīgs patstāvīgi veikt aprakstošo stāstījumu.

Stāstījumā par **sižeta attēlu sēriju “ Sniegavīrs ”**, stāsts sastādīts ar uzvedinošiem jautājumiem; novēroti būtiski notikumu un veselu fragmentu izlaidumi, kas izjauc stāsta saturu; maina notikumu secību, kas attēlots uz sižeta kartītēm.

Jānis tika rosināts atcerēties un pastāstīt kādu atgadījumu. Zēns nespēj patstāvīgi pastāstīt **stāstījumu pēc pieredzes**. Stāstījums tiek balstīts ar uzvedinošajiem jautājumiem. Lielākajā tā daļā ir vienkāršs priekšmetu uzskaitījums, nepietiekama stāsta informācija, vairākkārtēji frāžu atkārtojumi, traucēts saistītais stāstījums. Vērojami frāžu struktūras traucējumi un citas gramatiskas kļūdas.

Ar jautājumu palīdzību tika rosināts pastāstīt par tēmu: **“ Ziemas prieki”**. **Stāstījums pēc dotās tēmas** tiek balstīts ar uzvedinošajiem jautājumiem. Lielākajā tā daļā ir vienkāršs priekšmetu uzskaitījums, nepietiekama stāsta informācija, traucēts saistītais stāstījums. Vērojami frāžu struktūras traucējumi un citas gramatiskas kļūdas. Jānim tiek konstatēts zems saistītās runas līmenis.

4. tabulā apskatāms saistītās runas vērtējums ballēs (Kārlis , 7 gadi 1 mēnesis)

2021. gada februārī

Uzdevumu veidi					
Kārlis	Pasakas atstāstīšana	Stāstījums pēc attēlu sērijas	Stāstījums pēc pieredzes	Aprakstošs stāstījums par priekšmetu vai dzīvu būtni	Stāstījums par doto tēmu
4 balles – augsts					

līmenis					
3 balles – vidējs līmenis					
2 balles – zems līmenis					
1 balles – ļoti zems līmenis	x	x	x	x	x
	Kopā: 5 balles				

5. tabula (Глухов, 2006, 33).

Kārlim tika piedāvāts noklausīties, **atstāstīt** latviešu tautas pasaku “**Vecīša cimdiņš**” 2. variants un piedāvāts palīgmateriāls sižetiskais attēls (sk. 1. pielikumu). Atstāstījumā tiek izmantoti uzvedinoši jautājumi: Kas attēlots attēlā? Kā savādāk var nosaukt attēlotos dzīvnieciņus (pakausis, garausi utt.)? Kāds ir lācis, kāds vilks kāds zaķis?(ārējais izskats) Kur stāv katrs no dzīvniekiem (aiz, pie, uz) ? Kur paslēpušies dzīvnieki? Kur viņi atrodas mežā vai parkā? Ko dara dzīvnieki? Ko ēd lācis, ko ēd zaķis, ko vilks? Kādi ir dzīvnieki, kad viņi rūpējās viens par otru?(labsirdīgi, mīļi, uzmanīgi, jauki utt.) Kādā gadalaikā norisinās notikums? Kādā krāsā ir koki, dzīvnieki, cimdš? Stāstījums tika veidots tikai pēc uzvedinošiem jautājumiem; priekšmetu un darbību uzskaitījums; vērojama valodas līdzekļu nabadzība un vienveidība.

Jānim tika dots uzdevums **raksturot rotallietu “ Traktors”**. Stāstījums sastādīts ar uzvedinošo jautājumu palīdzību, noradot uz priekšmeta detaļām. Apraksts neattēlo priekšmeta īpašības; nav nekādas loģiskas secības aprakstošajā stāstījumā, vienkārši tiek uzskaitītas priekšmeta detaļas; leksiski – gramatiskas kļūdas; bērns nav spējīgs patstāvīgi veikt aprakstošo stāstījumu.

Stāstījumā par **sižeta attēlu sēriju**, stāsts sastādīts ar uzvedinošiem jautājumiem; novēroti būtiski notikumu un veselu fragmentu izlaidumi, kas izjauc stāsta saturu; maina notikumu secību, kas attēlots uz sižeta kartītēm. Novērojams priekšmetu un darbību uzskaitījums.

Kārlis tika rosināts atcerēties un pastāstīt kādu atgadījumu. Zēns nespēj patstāvīgi pastāstīt **stāstījumu pēc pieredzes**. Stāstījums tiek balstīts ar uzvedinošajiem jautājumiem. Lielākajā tā daļā ir vienkāršs priekšmetu uzskaitījums, nepietiekama stāsta informācija, vairākkārtēji frāžu atkārtējumi, traucēts saistītais stāstījums. Vērojami frāžu struktūras traucējumi un citas gramatiskas kļūdas.

Ar jautājumu palīdzību tika rosināts pastāstīt par tēmu: “**Ziemas prieki**”. **Stāstījums pēc dotās tēmas** tiek balstīts ar uzvedinošajiem jautājumiem. Lielākajā tā daļā ir vienkāršs priekšmetu uzskaitījums, nepietiekama stāsta informācija, traucēts saistītais stāstījums. Vērojami frāžu struktūras traucējumi un citas gramatiskas kļūdas. Kārlim tiek konstatēts ļoti zems saistītās runas līmenis.

5. tabulā apskatāms saistītās runas vērtējums ballēs (Raivo, 6 gadi 11 mēneši) 2021. gada februārī.

Uzdevumu veidi					
Raivo	Pasakas atstāstīšana	Stāstījums pēc attēlu sērijas	Stāstījums pēc pieredzes	Aprakstošs stāstījums par priekšmetu vai dzīvu būtni	Stāstījums par doto tēmu
4 balles – augsts līmenis					
3 balles – vidējs līmenis					
2 balles – zems līmenis	x	x	x		x
1 balles – ļoti zems līmenis				x	
	Kopā: 9 balles				

5.tabula (ГЛУХОВ, 2006, 33).

Raivo tika piedāvāts aplūkot un pastāstīt par **sižeta attēlu sēriju “Sniegavīrs”**, stāstījums tika sastādīts ar uzvedinošiem jautājumiem; novēroti būtiski notikumu un veselu fragmentu izlaidumi, kas izjauc stāsta saturu; maina notikumu secību, kas attēlots uz sižeta kartītēm. Novērojams priekšmetu un darbību uzskaitījums.

Aprakstošs stāstījums sastādīts ar uzvedinošo jautājumu palīdzību, noradot uz priekšmeta detaļām. Priekšmeta raksturojums neattēlo daudzas tā svarīgās īpašības un pazīmes. Nav vērojama loģiski pamatota secība: vienkāršs atsevišķu pazīmju uzskaitījums, un priekšmetu detaļām nav noteikta rakstura. Ir noteikti leksiski gramatiski traucējumi. Bērns nespēj sastādīt aprakstošu stāstījumu patstāvīgi.

Raivo tika piedāvāts **atstāstīt** latviešu tautas pasaku “**Vecīša cimdiņš**” 2. variantu (sk. 1. pielikumu). Atstāstījumā tiek izmantoti uzvedinoši jautājumi: Kas attēlots attēlā? Kā savādāk var nosaukt attēlotos dzīvnieciņus (pakausis, garausi utt.)? Kāds ir lācis, kāds vilks kāds zaķis?(ārējais izskats) Kur stāv katrs no dzīvniekiem (aiz, pie, uz) ? Kur paslēpušies dzīvnieki? Kur viņi atrodas mežā vai parkā? Ko dara dzīvnieki? Ko ēd lācis, ko ēd zaķis, ko vilks? Kādi ir dzīvnieki, kad viņi rūpējās viens par otru?(labsirdīgi, mīli, uzmanīgi, jauki utt.) Kādā gadalaikā norisinās notikums? Kādā krāsā ir koki, dzīvnieki, cimds? Zēna stāstījumā vērojami atsevišķu darbības momentu vai teksta daļu izlaidumi. Vērojama valodas līdzekļu nabadzība un vienveidība, gramatiski nepareizi veidoti teikumi.

Zēns tika rosināts atcerēties un pastāstīt kādu atgadījumu. Grūtības sagādā patstāvīgi pastāstīt **stāstījumu pēc pieredzes**. Stāstījums tiek balstīts ar uzvedinošajiem jautājumiem. Lielākajā tā daļā ir vienkāršs notikumu uzskaitījums, nepietiekama stāsta informācija, vairākkārtēji frāžu atkārtojumi, traucēts saistītais stāstījums. Raivo tiek konstatēts zems saistītās runas līmenis.

6. tabulā apskatāms saistītās runas vērtējums ballēs (Bogdana, 6 gadi 10 mēneši)
2021. gada februārī

Uzdevumu veidi					
Bogdana	Pasakas atstāstīšana	Stāstījums pēc attēlu sērijas	Stāstījums pēc pieredzes	Aprakstošs stāstījums par priekšmetu vai dzīvu būtni	Stāstījums par dotu tēmu
4 balles – augsts līmenis					
3 balles – vidējs līmenis	x	x	x	x	
2 balles – zems līmenis					x
1 balles – ļoti zems līmenis					
Kopā: 14 balles					

6.tabula (ГЛУХОВ, 2006, 33).

Bogdanai tika piedāvāts **atstāstīt** latviešu tautas pasaku “**Vecīša cimdiņš**” 2. variants (sk. 1. pielikumu). Stāstījums tiek veidots ar pieaugušā palīdzību, iztrūkst notikumu fragmenti, tiek iestarpināti notikumi pēc iztēles. Vērojamas dažādas kļūdas saistītā teksta atstāstīšanā; gramatiski nepareizi veidoti teikumi.

Stāstījums par doto tēmu un stāstījums pēc pieredzes tiek veidoti diezgan patstāvīgi ar nelielu pieaugušā palīdzību, kopumā atbilst izvirzītajiem uzdevumiem, lielākā daļa fragmenti sastāv no saistošiem, pietiekoši informatīviem izteicieniem, atzīmējas atsevišķi morfoloģiskās kļūdas. Novērojama notikumu secības neievērošana, kas neietekmē stāstījuma loģiskumu.

Stāstījums pēc **attēlu sērijas** notiek ar nelielu palīdzību (uzvedinoši jautājumi, norāde uz attēlu); pietiekoši bagātīgi tiek pastāstīts par attēla saturu (iespējams dažu mazu notikumu izlaidums neizjaucot kopīgo attēla saturu); atzīmējamās izteikšanās kļūdas stāstījumā, novērojamas atsevišķas kļūdas frāžu veidošanā.

Bogdanai tika dots uzdevums **raksturot rotālietu** “Lapsa”. Aprakstošais stāstījums atbilstoši informatīvs, atšķiras ar loģisku nobeigumu, tajā ir atspoguļota liela priekšmeta galveno īpašību daļa. Tiek novēroti atsevišķi loģiskas secības neievērošanas gadījumi veidotajā aprakstā. Raksturojot priekšmeta īpašības, jēdzieniski nepabeigta viena vai divas mikrotēmas, novērojami atsevišķi trūkumi atstāstījuma leksiski gramatiskajā jomā. Bogdanai tiek konstatēts vidējs saistītās runas līmenis.

6.3 Koriģējoši attīstošās darbības īss raksturojums

Balstoties uz teorijā gūtajām atziņām tika veidota koriģējoši attīstošās darbības plānojums un satura izvēle.

Koriģējoši attīstošās darbības mērķis: veicināt bērnu saistītās runas pilnveidi.

Uzdevumi:

- pilnveidot prasmi veidot gramatiski pareizus teikumus;
- pilnveidot prasmes veidot atstāstījumu;
- pilnveidot prasmes veidot stāstījumu izmantojot sižeta sēriju attēlus;
- pilnveidot prasmes veidot aprakstošos stāstījumus;
- pilnveidot prasmes veidot radošus stāstus.

Autors Gluhovs uzskata, ka mērķtiecīgai, saskaņotai runas veidošanai ir ārkārtīgi liela nozīme vispārēja logopēdiskā darba sistēmā ar bērniem ar vispārēju runas nepietiekamu attīstību. To, pirmkārt, nosaka sakarīgas runas vadošā loma gan vecākā pirmsskolas, gan īpaši

skolas vecuma bērnu mācīšanās. Bērniem novērotā sistēmiskā runas nepietiekama attīstība, kā likums, apvienojumā ar vairāku garīgo funkciju attīstības kavēšanos prasa diferencētu pieeju metožu un paņēmienu izvēlei neatkarīgu saskaņotu apgalvojumu veidošanas prasmju veidošanai. Sakarīgas runas veidošanā bērniem ar VSNA korekcija pirmsskolā tiek veikta gan dažādu aktivitāšu procesā, gan rotaļu laikā, apkārtējās vides vērošanas laikā u.c., gan speciālās korekcijas nodarbībās (Глухов, 2006, 39).

6.4 Darba plāns saistītās runas attīstīšanai bērniem ar VSNA

Gluhovs norāda, ka korekcijas izglītības un audzināšanas programma bērniem ar vispārēju runas nepietiekamu attīstību un metodiskie norādījumi tai sniedz ieteikumus saskaņotas runas veidošanai bērniem atbilstoši apmācības periodiem.

Pirmā mācību gada pirmajā periodā (septembris - novembris) bērniem jāapgūst prasme sastādīt vienkāršus teikumus par jautājumiem, demonstrētām darbībām un attēliem, kam seko īsu stāstu sastādīšana.

Otrajā periodā (decembris-marts) tiek pilnveidotas dialoga prasmes; māca bērniem sastādīt vienkāršu mācību priekšmeta aprakstu, tiek ieviesti īsi stāsti pēc attēliem un to sērijām, stāsti-apraksti, vienkārši pārstāsti.

Trešajā periodā (aprīlis - jūnijs) līdztekus dialoga un prasmju pilnveidošanai noteiktajos stāstu veidos tiek nodrošinātas apmācības stāsta sacerēšanai pa tēmām (t.sk. ar tā beigu un sākuma izdomāšanu, epizožu pievienošanu u.c.). Šī perioda galvenais uzdevums ir patstāvīgas saskaņotas runas attīstība bērniem.

Logopēdiskā darba saturs otrajā studiju gadā paredz sakarīgas runas tālāku attīstību. Īpaša uzmanība tiek pievērsta literāro darbu saskaņotas un izteiksmīgas atstāstīšanas prasmju nostiprināšanai; nozīmīga vieta atvēlēta vingrinājumiem sarežģītu sižeta stāstu, pasaku, eseju sastādīšanā no savas pieredzes.

Pamatojoties uz to, izglītojošais un ārpusskolas darbs pie bērnu saskaņotas runas attīstīšanas, ko vada logopēds un logopēdijas grupu skolotāji, ietver: runas leksiskās un gramatiskās struktūras koriģējošu veidošanos, mērķtiecīgu frāzes runas, verbālās runas attīstību, komunikācijas prasmes un stāstīšanas mācīšana (Глухов, 2006, 40).

Savukārt, autores S. Tūbele un J. Lūse piedāvā savu izstrādāto darba plānu leksisko un gramatisko traucējumu korekcijai, saistītās runas pilnveidošanai (sk. 7. pielikumu), (Tūbele, Lūse, 2012, 54 – 55).

Turpinājumā, darba autore, izvēlas un atlasa dažādas metodes un darba paņēmienus bērniem ar VSNA ļoti zēmam, zēmam un vidējam saistītās runas attīstības līmenim.

6.5 Darba paņēmieni bērniem ar VSNA ļoti zemu, zemu un vidējam saistītās runas attīstības līmenim

Ļoti zems saistītās runas attīstības līmenis (Anna, Kārlis)

1. Teikumu veidošana atbildot uz jautājumiem (sk. 8. pielikumu).
2. Teikumu veidošana ar dažādiem vārdu savienojumiem (sk. 9. pielikumu).
3. Teikumu veidošana ar prievārdiem (sk. 10. pielikumu) un darbības vārdiem (sk. 11. pielikumu).
4. Vienkāršu nepaplašinātu teikumu paplašināšana, saīsināšana, pārveidošana (sk. 12. pielikumu).
5. Paplašinātu teikumu veidošana ar saikli” jo”, “tāpēc, ka”, saskaņojot vārdus skaitlī dzimtē, locījumā (sk. 13. pielikumu).
6. Stāstījuma teikumus pārvērš jautājuma, izsaukuma teikumos un otrādi (sk. 14. pielikumu).
7. Pārrunas par dažādām tēmām, piemēram: “Mežā”, “Pavasaris”, “Zoodārzā” (sk. 15. pielikumu).
8. Aprakstošais stāstījums par priekšmetu vai rotaļlietu.
9. Izvērstu spriedumu, secinājumu mācīšana (sk. 16. pielikumu).
10. Stāsta veidošana pēc sižetiskiem attēliem (sk. 17. pielikumu).
11. Darbs ar tekstu un plānu:
  - ✓ plāna sastādīšana stāstam vai pasakai;
  - ✓ stāstījuma veidošana pēc plāna (sk. 18. pielikumu).
12. Pasakas atstāstīšana, adaptēta latviešu tautas pasaka (sk. 19. pielikumu).
13. Pašvērtējuma sekmēšana (sk. 20. pielikumu).

Zems saistītās runas attīstības līmenis (Jānis, Raivo)

1. Teikumu veidošana atbildot uz jautājumiem (sk. 8. pielikumu).
2. Teikumu veidošana ar dažādiem vārdu savienojumiem (sk. 9. pielikumu).
3. Teikumu veidošana ar prievārdiem (sk. 10. pielikumu) un darbības vārdiem (sk. 11. pielikumu).
4. Vienkāršu nepaplašinātu teikumu paplašināšana, saīsināšana, pārveidošana (sk. 12. pielikumu).
5. Paplašinātu teikumu veidošana ar saikli” jo”, “tāpēc, ka”, saskaņojot vārdus skaitlī dzimtē, locījumā (sk. 13. pielikumu).

6. Stāstījuma teikumus pārvērš jautājuma, izsaukuma teikumos un otrādi (sk. 14. pielikumu).
7. Pārrunas par dažādām tēmām, piemēram: “Mežā”, “Pavasaris”, “Zoodārzā” (sk. 15. pielikumu).
8. Aprakstošais stāstījums par priekšmetu vai rotaļlietu.
9. Izvērstu spriedumu, secinājumu mācīšana (sk. 16. pielikumu).
10. Stāsta veidošana pēc sižetiskiem attēliem (sk. 17. pielikumu).
11. Darbs ar tekstu un plānu:
  - ✓ plāna sastādīšana stāstam vai pasakai;
  - ✓ stāstījuma veidošana pēc plāna (sk. 18. pielikumu).
12. Pasakas atstāstīšana, adaptēta latviešu tautas pasaka (sk. 19. pielikumu).
13. Pašvērtējuma sekmēšana (sk. 20. pielikumu).

Vidējs saistās runas attīstības līmenis (Bogdana)

1. Vienkāršu nepaplašinātu teikumu paplašināšana, saīsināšana, pārveidošana (sk. 12. pielikumu).
2. Stāstījuma teikumus pārvērš jautājuma, izsaukuma teikumos un otrādi (sk. 14. pielikumu).
3. Pārrunas par dažādām tēmām, piemēram: “Mežā”, “Pavasaris”, “Zoodārzā” (sk. 15. pielikumu).
4. Aprakstošais stāstījums par priekšmetu vai rotaļlietu.
5. Izvērstu spriedumu, secinājumu mācīšana (sk. 16. pielikumu).
6. Stāsta veidošana pēc sižetiskiem attēliem (sk. 17. pielikumu).
7. Darbs ar tekstu un plānu:
  - ✓ plāna sastādīšana stāstam vai pasakai;
  - ✓ stāstījuma veidošana pēc plāna (sk. 18. pielikumu).
8. Pasakas atstāstīšana, adaptēta latviešu tautas pasaka ” Pupa salms un ogle” (sk. 19. pielikumu).
9. Pašvērtējuma sekmēšana (sk. 20. pielikumu).

6.6 Koriģējoši attīstošā darbībā – iegūto rezultātu analīze

2020. gada aprīlī, atkārtoti tiek veikta pētījumā ielaistīto bērnu saistītās runas prasmju diagnostika, izmantojot pētījuma sākumā vērtēšanas kritērijus, lai iegūtu kvantitatīvi salīdzināmus datus, varētu izdarīt pamatotus secinājumus.

Bērnu saistītās runas vērtējums laika posmā no 2020. gada februāra līdz 2020. gada maijam skatāms 8. tabulā.

	Anna		Kārlis		Jānis		Raivo		Bogdana	
	Febr.	Apr	Febr.	Aprīlis	Febr.	Aprīlis	Febr.	Aprīlis	Febr.	Aprīlis
Uzdevumu veids										
Pasakas atstāstīšana	1	2	1	2	2	3	2	3	3	4
Stāstījums pēc attēlu sērijas	1	2	1	2	2	3	2	3	3	4
Stāstījums pēc pieredzes	1	3	1	2	2	3	2	3	3	4
Aprakstošs stāstījums	1	2	1	2	1	2	1	2	3	4
Stāstījums par doto tēmu	1	1	1	1	1	2	2	3	2	3
Vērtējuma salīdzinājums ballēs	5	10	5	9	8	13	9	14	14	19

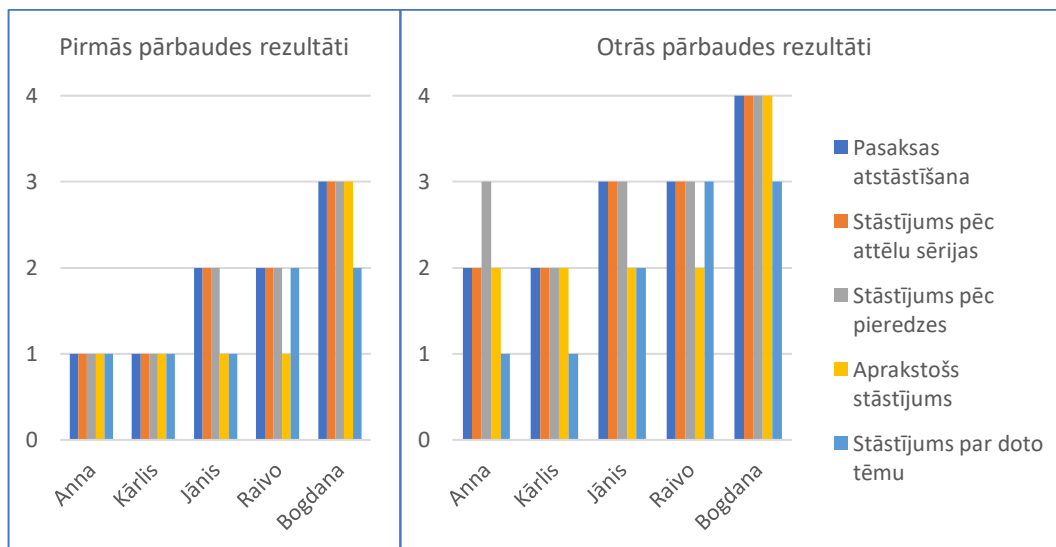
8. tabula Koriģējoši attīstošās grupas saistītās runas attīstības vērtējuma salīdzinājums

Bērna saistītās runas attīstība tiek noteikta četros līmeņos:

- 4 līmenis (16 līdz 20 balles) – bērnam ir augsts saistītās runas attīstības līmenis.
- 3 līmenis (11 līdz 15 balles) – bērnam ir vidējs saistītās runas attīstības līmenis;
- 2 līmenis (6 līdz 10 balles) – bērnam ir zems saistītās runas attīstības līmenis;

1 līmenis (1 līdz 5 balles) – bērnam ir ļoti zems saistītās runas attīstības līmenis (Глухов, 2006, 26).

Bērnu ar VSNA stāstītprasmi individuālais vērtējums pirms un pēc korekcijas darba salīdzinājums aplūkojams 9.tabulā.

Bērnu ar VSNA stāstītprasmi individuālais vērtējums pirms un pēc korekcijas darba 9.tabula

Apkopojot pētniecības darba rezultātus korekcijas darba beigās, darba autore konstatēja, ka izmantojot sistemātisku pieeju, inovatīvas tehnoloģijas, uzskatāmību, dažādus darba paņēmienus un formas mācību procesā, bērniem parādījās saistītās runas attīstības pozitīva dinamika. Darba procesā paaugstinājās bērnu izzinošā aktivitāte, palika drošāki, pārliecinātāki par savām spējām. Grūtāk padodas stāstīt pēc dotās tēmas, kas saistīts ar informācijas trūkumu. Sāka labāk izprast izteikumu uzbūvi (sākums, vidus, nobeigums), vieglāk uztvert un apstrādāt vizuālo informāciju, darbam palīdz uzskates līdzekļi.

Annai pētījuma sākuma tika konstatēts **ļoti zems saistītās runas līmenis**. Otrā pārbaude rāda, ka stāstītprasmes līmenis ir uzlabojies. Meitene pētījuma sākumā, nespēja patstāvīgi veidot stāstījumu un atstāstījumu, tas tika balstīts ar jautājumu palīdzību, atbildot ar vienu vārdu, tad tagad viņa veido vienkāršus teikumus, kas sastāv no 2-4 vārdiem.

Pēc koriģējoši attīstošā darba izpildot uzdevumu, **raksturojot rotālietu**, Anna savā runā izmanto īpašības vārdus, pielieto darbības vārdus.

Ievadvērtēšanā **stāstījumu pēc pieredzes** Anna veidoja ar uzvedinošu jautājumu palīdzību, pēc koriģējoši attīstošas darbības meitene kļuvusi drošāka, atvērtāka veido vienkāršus teikumus ar nelielu pieaugušā palīdzību, atstāstot, izprot pasakas saturu. Atbild

loģiski un secīgi uz jautājumiem par pasakas sižetu. Attēli veicina bērna **pasakas atstāstīšanu** ar jautājumu palīdzību, ievērojot tā secību.

Stāstījumu par sižeta attēlu veido ar jautājumu palīdzību, loģiski atbildot uz jautājumiem.

Vērtējot **Annas** saistīto runu kopumā var secināt, ka Anna **no ļoti zema saistītās runas attīstības līmeņa** pāriet uz **zemu saistītās runas attīstības līmeni**.

Kārlim pētījuma sākuma tika konstatēts **ļoti zems saistītās runas līmenis** Ievadvērtēšanā Kārlis nespēja veidot stāstījumu patstāvīgi. Stāstījums tika balstīts ar uzvedinošu jautājumu palīdzību Lielākajā tā daļā bija vienkāršs priekšmetu uzskaitījums, nepietiekama stāsta informācija, vairākkārtēji frāžu atkārtojumi, traucēts saistītais stāstījums. Vērojams frāžu struktūras traucējumi un citas gramatiskas kļūdas.

Veicot korekcijas darbu vērojams, ka stāstītprasmes līmenis ir uzlabojies. Atbildot uz jautājumiem sniedz precīzākas atbildes par **sižeta attēlu**, cenšas atkārtot logopēdes teikto.

Pasaku atstāstot, izprot pasakas saturu, atbild loģiski un secīgi uz jautājumiem par pasakas sižetu.

Aprakstošais stāstījums par rotaļlietu (kaķi) tiek veidots ar jautājumu palīdzību. Atbildi uz jautājumu veido vienkāršus teikumus, izmanto darbības un īpašības vārdus.

Stāstījumu par sižeta attēlu veido ar jautājumu palīdzību, loģiski atbild uz jautājumiem. Stāstījumā parādās sižets. Stāstījums pēc atbildēšanas uz jautājumiem pilnveidojies.

Vērtējot Kārļa saistīto runu kopumā var secināt, ka Kārlis **no zema saistītās runas attīstības līmeņa** pāriet uz **vidējo saistītās runas attīstības līmeni**.

Jāņa pētījuma sākuma tika konstatēts **zems saistītās runas līmenis**.

Pasakas atstāstīšana ar jautājumu palīdzību, bet zēns kļuvis drošāks, pārliecinātāks par savām spējām. Zēns atbild uz logopēdes jautājumiem un pēc tam veido stāstījumu, izmantojot iepriekš veidotos teikumus. Loģiski, secīgi izprot pasakas saturu un atkārtoto tekstu.

Ar atbalsta jautājumu palīdzību veido **aprakstošu stāstījumu** par rotaļlietu. Stāstījums pietiekami informatīvs, tajā parādās rotaļlietas būtiskās īpašības, kuras tiek iesaistītas teikumā. Teikumā ir vērojama pareiza vārdu secība. Zēns stāsta veidošanā izmanto vienkāršus paplašinātus teikumus.

Stāstījums par **sižeta attēlu** tiek veidots patstāvīgi, secīgi. Stāstījumam parādās loģiska secība. Stāstā izmanto vienkārši paplašinātus teikumus, pareizi lieto prievārdus.

Vērtējot Jāņa saistīto runu kopumā var secināt, ka Jānis no **zema saistītās runas attīstības līmeņa** pāriet uz **vidējo saistītās runas attīstības līmeni**.

Raivo pētījuma sākuma tika konstatēts **zems saistītās runas līmenis**. Noslēguma vērtējums parāda, ka zēna stāstītprasmes līmenis ir uzlabojies.

Ievadvērtēšanā Raivo tika piedāvāts aplūkot un pastāstīt par **sižeta attēlu sēriju** “Sniegavīrs”, stāstījums tika sastādīts ar uzvedinošiem jautājumiem; novēroti būtiski notikumu un veselu fragmentu izlaidumi, kas izjauc stāsta saturu; maina notikumu secību, kas attēlots uz sižeta kartītēm. Pēc korekcijas darba stāstītprasme būtiski uzlabojās. Zēns stāstījumu veido patstāvīgi, saliek attēlus pareizā secībā, stāstījumu veido secīgi. Stāstījumā pietiekami atveidots sižeta attēlu sērijas saturs. Teikumu veidojot, ievēro vārdu pareizu secību.

Ievadvērtēšanā **aprakstošs stāstījums** sastādīts ar uzvedinošo jautājumu palīdzību, noradot uz priekšmeta detaļām. Priekšmeta raksturojums neattēlo daudzas tā svarīgās īpašības un pazīmes. Nav vērojama loģiski pamatota secība: vienkāršs atsevišķu pazīmju uzskaitījums, un priekšmetu detaļām nav noteikta rakstura. Ir noteikti leksiski gramatiski traucējumi. Bērns nespēj sastādīt aprakstošu stāstījumu patstāvīgi. Pēc korekcijas darba, noslēguma vērtējumā aprakstošo stāstījums par rotaļlietu (mašīnu) veido patstāvīgi un secīgi. Stāstījums ir par pietiekami informatīvs, bērns nosauc rotaļlietas raksturīgās būtiskās pazīmes, izmanto tās veidojot teikumus. Saskaņo vārdus dzimtē un locījumā.

Uzsākot korekcijas darbu zēna **pasakas atstāstīšanā**, zēna stāstījumā bija vērojami atsevišķu darbības momentu vai teksta daļu izlaidumi. Vērojama valodas līdzekļu nabadzība un vienveidība, gramatiski nepareizi veidoti teikumi. Veicot korekcijas darbu **pasakas atstāstīšanu** veicināja logopēdes uzdotie jautājumi. Zēns veido vienkārši paplašinātus teikumus, daļēji tekstā lietotās frāzes. Izprot pasakas saturu, stāstot, ievērojot notikumu secību.

Grūtības sagādā patstāvīgi pastāstīt **stāstījumu pēc dotās tēmas**. Stāstījums tiek balstīts ar uzvedinošajiem jautājumiem, nepietiekama stāsta informācija, vairākkārtēji frāžu atkārtojumi.

Vērtējot Raivo saistīto runu kopumā var secināt, ka Raivo no **zema saistītās runas attīstības līmeņa** pāriet uz **vidējo saistītās runas attīstības līmeni**.

Bogdanai pētījuma sākuma tika konstatēts **vidējs saistītās runas līmenis**. Noslēguma vērtējums parāda, ka meitenes stāstītprasmes līmenis ir uzlabojies.

Pasaku atstāsta patstāvīgi tuvu tekstam, stāstot, izmanto vienkārši plašinātus teikumus. Vērojama gandrīz precīza teksta atkārtošana, pilnīgi izprot pasakas saturu, ievēro atstāsta saistību un secību. Pēc saistītās runas korekcijas darba ievēro pareizi vārdu secību teikumā.

Aprakstošais stāstījums par rotaļlietu (lellīti) noslēguma vērtēšanā tiek veidots patstāvīgi. Stāstot, tiek lietoti vienkārši paplašināti teikumi, kas apraksta konkrētu lietu, nosauc rotaļlietas būtiskās pazīmes, iesaistot tās teikumā. Stāstījumā saskaņo vārdus dzimtē, skaitlī, locījumā.

Veidojot stāstījumu par **sižeta attēlu sēriju** veido patstāvīgi saliekot attēlus pareizā secībā. Stāstījums sakarīgs, pietiekami pilnīgs un loģiski attēlots sižeta saturs. Veidojot stāstījumu, ievēro pēctecību. Stāstījumu veido patstāvīgi, bez logopēdes palīdzības. Saprot un stāsta par notikumiem attēlā. Veidojot stāstījumu, lieto vienkārši paplašinātus teikumus. Teikumus veido pareizā secībā, saskaņojot vārdus dzimtē, skaitlī, locījumā.

Vērtējot Bogdanas saistīto runu kopumā var secināt: Bogdana no **vidējā saistītās runas attīstības līmeņa** pāriet uz **augstu saistītās runas attīstības līmeni**.

Secinājumi

Darba autore, apkopojot un analizējot dažādu autoru teorētiskas atziņas un veicot pedagoģisko izmēģinājuma darbību secina, ka:

- ✓ valoda ir viens no sazināšanās veidiem, ja bērnam ir runas traucējums, tas rada grūtības ne tikai saskarsmes procesā, bet arī nepārvaramus šķēršļus mācību programmas sekmīgā apgūvē;
- ✓ valodas sistēmas nepietiekama attīstība jeb VSNA ir sistēmisks traucējums, kad skarti visi valodas komponenti – fonētika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika, pie nosacījuma, ka bērnam ir normāla redze, dzirde, intelekta attīstības līmenis.
- ✓ nepilnvērtīgais runas attīstības līmenis ietekmē arī visus pārējos bērna attīstības procesa komponentus, cieš atmiņa, uzmanība, nav tik precīzas kustību koordinācijas, lēnāks darba temps, ātrāk izsīkst darba spējas;
- ✓

- ✓ bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību saistītā runa patstāvīgi neaktivizējas, tai ir nepieciešama ilgstoša, sistemātiska logopēda koriģējoša darbība, kas norit praktisku vingrinājumu, rotaļu veidā;
- ✓ bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību, nepieciešama īpaša uzmanība, prasmīga speciālista logopēda, pirmsskolas skolotāja pedagoģiskā, psiholoģiskā savlaicīga palīdzība un atbilstoši izvēlēta metodika;
- ✓ bērnu runas valodai ir jābūt sakarīgai, saprotamai un loģiskai, tā kļūst par sazināšanās līdzekli, kam ir liela nozīme bērna vispusīgā attīstībā.
- ✓ bērniem ar VSNA saistītā runa ir traucēta, tādēļ korekcijas darbs tiek balstīts uz saistītās runa darba paņēmieniem;
- ✓ bērna saistītās runa pilnveidošanu veicina pasakas atstāstīšana, stāstījums par sižeta attēlu, stāstījums pēc dotās tēmas, stāstījums par sižeta attēlu sēriju, aprakstošais stāstījums par rotaļlietu, stāstījums pēc pieredzes. Tie rosina bērnam aktīvi darboties līdzdarboties, darbību pavada stāstījuma veidošana un skolotājam ir iespēja, neko neuzspiežot, veiksmīgi veikt korekcijas darbu saistītās runas attīstības sekmēšanā.

Līdz ar to var apgalvot, ka diplomdarbā izvirzītie uzdevumi ir izpildīti, mērķis sasniegts, izvirzītā hipotēze ir pārbaudīta un apstiprinājusies.

Literatūras saraksts

1. Albrehta, Dz. (1998). Pētīšanas metodes pedagoģijā. Rīga: Apgāds Mācību grāmata.
2. Ceplīte, B. (1989). Bērnu domāšanas un valodas attīstīšanas paņēmieni, gr.: Bērnu izziņas darbība un tās pilnveide, Rīga: Zvaigzne.
3. Dzintere, D., Stangaine, I. (2005). Rotaļa – bērna dzīvesveids. Rīga: Ra Ka.
4. Dzintere, D., Stangaine, I. Augstkalne, D. (2014). Bērna komunikatīvās kompetences attīstība. Rīga: Ra Ka.
5. Freiberga, I., Dzintere, D., Augstkalne, D., (2009). Bērna valoda jaunradē un rotaļās. Rīga: Izglītības soļi.
6. Golubina V., (2007). Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata. SIA Izglītības soļi.
7. Kalniņa, V., Skrube, Dz. (1983) Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika. Rīga: Zvaigzne ABC.
8. Lieģeniece, D., (1999). Kopveseluma pieeja bērnu audzināšanā (5-7 gadu vecumā). Rīga: Ra Ka.
9. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S., (2012). Logopēdisko terminu vārdnīca. Rīga: Ra Ka.
10. Ļubinska, A (1979). Bērnu psiholoģija. Zvaigzne ABC.
11. Rūķe - Draviņa, V. (1992). No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem. izd. Rīga: Zvaigzne ABC.
12. Rozenfelde, M. (2008). Bērns ar garīgās attīstības traucējumiem izglītības procesā. Izdevniecība: AR
13. Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L., (2013) Sociālā pedagoga palīdzība bērniem ar valodas sistēmas traucējumiem. Rīga: SIA ‘N.I.M.S’.
14. (Hadaņonoka, Hadaņonoka, Staļģe, Meriandre, (2002). Sociālais pedagogs un bērns ar valodas sistēmas traucējumiem. Apgāds: Rasa ABC.
15. Tūbele, S.,(2019). Valodas traucējumu novērtēšana. Rīga: Ra Ka.
16. Tūbele, S.,(2002). Skolēna runas attīstības vērtēšana. Rīga: Ra Ka.
17. Tūbele, S., Šteinberga, A. (2004) Ievads speciālajā pedagoģijā. RAKA
18. Tūbele, S., Lūse, J. (2012). Ja skolēns raksta nepareizi. Rīga: Ra Ka.
19. Svence, G. (1999). Attīstības psiholoģija. Zvaigzne ABC.
20. Vorobjovs, A.(1996). Psiholoģijas pamati. Rīga: Mācību Apgāds.
21. Vindeče , A., Vucenlīdzāns, P., (2006). Pedagoģiskā procesa individualizācijas un diferenciacijas būtība speciālajā pirmskolas izglītības iestādē bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Izdevniecība: R A.

22. Vucenlazdāns, P., (atb. par izd.), (2007). Inovācijas skolotāja logopēda darbība. Izdevniecība: R A.
23. Глухов, В. (2005). Основы психолингвистики. Москва: АСТ, Астрель, 351 с.
24. Глухов, В. (2006). Особенности формирования связной речи дошкольников с общим речевым недоразвитием. МОСКВА
25. Левина, Р.Е., (1967). Основы теории и практики логопедии <http://pedlib.ru/Books/4/0286/index.shtml> (skatīts:02.03.2021.).
26. Филатова И. А. (2018). Формирование связной речи у дошкольников с общим недоразвитием речи III уровня и легкой степенью псевдобульбарной дизартрии (на материале связного высказывания повествовательного типа) Кафедра логопедии и клиники дизонтогенеза Екатеринбург.
27. Жукова, Н.С., Мастюкова, Е. М., Филичева, Т. Б. (1990) Преодоление задержки речевого развития у дошкольников, Москва: Просвещение, 238 с.

Metodisko materiālu literatūras saraksts un avoti

1. Ciniņa, A., Mīklas sešgadniekiem par dārzeniem. Žurnāls Pirmsskolā Nr. 7 . 28.09.2018. 10 lpp.
2. Alsberga, M., Antiņa, I., Dortāne, R., Frolova, I., Helmane, I., Jonīte, V., Līne, A., Milaša, M., Paisuma, K., Platonova, J., Prole, A., Šnepere, L., Volāne, E. (2016). Metodiskie ieteikumi pirmskolas mācību programmas īstenošanai. VISĶ. https://registri.visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/met_iet_pirmsk_prog_ist.pdf (skatīts:15.12.2021).
3. Skujiņa, V., Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., Šalme. A., (2011). Lingvodidaktikas skaidrojošā vārdnīca. <https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/E-Gramatas/08-Vardnica.pdf> (skatīts: 05.12.2021).
4. Jakavenko (2014) Лекция "Как научить ребёнка пересказывать и рассказывать?" (https://ngonb.ru/activities/clubs_and_centres/lektsiya-kak-nauchit-rebyenka-pereskazyvat-i-rasskazyvat-dekabr-2014/)(skatīts:15.12.2021).
5. Jakavenko, (2015). Лекция "Как научить ребёнка строить диалог?" (февраль 2015)https://ngonb.ru/activities/clubs_and_centres/lektsiya-kak-nauchit-rebyenka-stroit-dialog-fevral-2015/(skatīts:15.12.2021).

6. Sižetiskie attēli 24 krāsainas kartītes bērnu valodas prasmes pilnveidei. Apgāds Zvaigzne ABC.
7. Kondrova A., Rozenfelde M., Tereško A., Želve I., Strazdiņa U (2013).
2.PIELIKUMS metodiskajam materiālam pedagogiem darbam ar bērniem, kuriem ir kohleārais implants Ilustrētās pasakas analītiskās lasīšanas iemaņu apguvei. Rīga: VISC.
<https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/esfpr/VISC%204.2%20-%202.20pielikums%20-%20pasakas%20-%20analitiska%20lasisana%20-%20be.pdf> (skatīts:10.12.2021).
8. LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AKTI <https://likumi.lv/ta/id/303371-noteikumi-par-valsts-pirmsskolas-izglitibas-vadlinijam-un-pirmsskolas-izglitibas-programmu-paraugiem> (skatīts: 05.12.2021).
9. Attēli izmantoti no brīvi pieejamiem interneta resursiem.

Pielikumi

Vecīša cimdiņš

1. variants

Dzīvoja sirms vecītis. Reiz aukstā ziemas laikā viņš brauca uz mežu pēc malkas. Atbrauca mājās, bet viens cimdiņš pazudis. Muša, bēgdama no sala, ierauga cimdiņu, ieskrien iekšā un sāk no prieka dancot. Pelīte, bēgdama no sala, pieskrien pie cimdiņa un jautā: “Kas te cimdiņā danco?” “Es, pati mušu ķēniņiene. Bet kas tu esi?” “Es esmu pelīte - pīkstīte. Laid mani pasildīties!” “Nu, lien un sildies!” Pelīte ielien cimdā, un abas ar mušu sāk dancot. Zaķītis, bēgdams no sala, ierauga cimdiņu, skrien klāt un jautā: “Kas tai cimdiņā danco?” “Es, muša – ķēniņiene, un pelīte - pīkstīte. Bet kas tu tāds esi?” “Es esmu zaķītis - baltlīpītis. Ielaidiet mani pasildīties!” “Labi, lien un sildies!” Zaķītis ielien cimdiņā, un nu sāk visi trīs dancot. Vilks, bēgdams no sala, ierauga cimdiņu, pieskrien klāt un jautā: “Kas tai cimdiņā danco?” “Es, muša - ķēniņiene, pelīte - pīkstīte un zaķītis - baltlīpītis. Bet kas tu tāds esi?” “Es esmu vilks - strupausis. Ielaidiet mani pasildīties!” “Labi, lien un sildies!” Vilks ielien cimdiņā, un nu sāk visi četratā dancot. Lācis, bēgdams no sala, atrod cimdiņu un jautā: “Kas tur tai cimdiņā danco?” “Es, muša - ķēniņiene, pelīte - pīkstīte, zaķītis - baltlīpītis un vilks - strupausis. Bet kas tu tāds esi?” “Es, pats lielais pinka. Ielaidiet mani pasildīties!” “Labi, lien un sildies!” Lācis ielien cimdiņā, un nu visi piecatā sāk pa cimdiņu dancot. Te, kur bijis, kur ne, atskrien gailis un aizdziedas: “Kikerīgū, skriesim nu!” Dancotāji nobīstas un visi sāk ar spēku lauzties no cimdiņa ārā. Skriedami saplēš vecīša cimdiņu. Un tā vecītis līdz šai dienai staigā ar vienu cimdiņu.

2. variants

Dzīvoja sirms vecītis. Reiz ziemā viņš brauca uz mežu pēc malkas. Vecītim mežā pazuda viens cimdiņš. Mušai bija auksti. Viņa ieskrēja cimdiņā un sāka dejot. Arī pelītei bija auksti. Pelīte pieskrēja pie cimdiņa un jautāja: “Kas tur cimdiņā dejo?” “Es, muša! Bet kas tu esi?” “Es esmu pelīte. Ielaid pasildīties! “Nāc! Sildies!” Pele ielīda cimdiņā, un abas ar mušu sāka dejot. Garām skrēja zaķis. Viņš ieraudzīja cimdiņu un jautāja: “Kas tur cimdiņā dejo?” “Es, - muša, es, – pelīte. Kas tu esi?” “Es esmu zaķītis. Ielaidiet pasildīties!” “Nāc! Sildies!” Zaķis ielīda cimdiņā. Visi trīs sāka dejot. Garām skrēja vilks, ieraudzīja cimdiņu un jautāja: “Kas tur cimdiņā dejo?” “Es, – muša, es, – pelīte un es, – zaķītis. Kas tu esi?” “Es esmu vilks. Ielaidiet pasildīties!” “Nāc, sildies!” Vilks ielīda cimdiņā, un visi sāka dejot. Garām gāja lācis. Viņš ieraudzīja cimdiņu un jautāja: “Kas tur cimdiņā dejo?” “Es - muša, es – pelīte un es – zaķītis un es – vilks. Kas tu esi?” “Es esmu lielais lācis. Ielaidiet pasildīties!” “Nāc!

Sildies!” Lācis ielīda cimdiņā. Visi sāka dejot. Te atskrēja gailis un iedziedājās: “Ki- ke- ri- gū!” Dejojāji nobijās un bēga no cimdiņa ārā. Cimdiņš saplīsa. (Kondrova, Rozenfelde, Tereško, Želve, Strazdiņa, 2013, 5-6).

(Zilēna skola, sižetiskie attēli, 23)

Sīzeta sēriju attēli "Sniegavīrs".

Pastāsti par attēlos redzamo!

(attēli no googles pārlūka brīvpieejas attēliem).

Stāstījums pēc pieredzes

Stāstījuma tēma: “ Kā es pavadīju brīvdienas”, “Mans ceļojums”, “Mana laimīgākā diena”
u.c

Uzvedinošie jautājumi:

- Ar ko tu nodarbojies brīvdienās?
- Kas tev vislabāk palika atmiņā?
- Kāds laiks bija tajā dienā?
- Ar ko atšķiras brīvdiena no darba dienas?
- Ar ko kopā tu pavadīji brīvdienas?

Aprakstošs stāstījums par priekšmetu vai dzīvu būtni

(attēli no googles pārlūka brīvpieejas attēliem)

Stāsts par doto tēmu

Attēls „Pastāsti par ģimeni” ņemts no googles pārlūka, brīvi pieejamiem attēliem.

Stāstījumu sākumu veicina ar jautājumu palīdzību. Tēma: "Mana ģimene".

Atbalsta jautājumi:

- Kas tā ir?
- Cik cilvēku ir ģimenē?
- Cik bērnu ir ģimenē?
- Cik māsu ir ģimenē?
- Cik brāļu ir ģimenē?
- Vai ģimenē ir abi vecāki?
- Kā Tu domā, kas ir ģimene?
- Kāda ir tava ģimene?
- Vai ģimene ir vectētiņš un vecmāmiņa?
- Kā nav ģimenē?
- Kā sauc tavus ģimenes locekļus?
- Kādus svētkus svin tavā ģimenē?
- Kā Tu iepriecini savus ģimenes locekļus?
- Kā Tu palīdzi saviem vecākiem mājas darbos?
- Kā jūs pavadāt kopā brīvdienas? u.c.

Tēma: "Ziemas prieki".

- Vai tev patīk gadalaiks ziema”?
- Kas ir ziemas prieki?
- Ko var darīt ziemā? u.c.

6. pielikums

(Глухов, 2006, 29-32).

Pasakas atstāstīšana	
4 punkti	Stāstījums tiek veidots patstāvīgi; pilnībā atklāts teksta saturs un ievērota notikumu secība. Tiek lietoti dažādi valodas līdzekļi atbilstoši tekstem. Pārstāstot galvenokārt tiek ievērotas dzimtās valodas gramatikas normas.
3 punkti	Stāstījums tiek veidots ar pieaugušā palīdzību (motivācija, uzvedinoši jautājumi). Vērojamas dažādas kļūdas saistītā teksta atstāstīšanā; dažas kļūdas teikumu struktūrā.
2 punkti	Tiek izmantoti uzvedinoši jautājumi. Ir atsevišķu darbības momentu vai teksta daļu izlaidumi, stāstījuma secības traucējumi. Vērojama valodas līdzekļu nabadzība un vienveidība.
1 punkts	Atstāstījums tiek balstīts ar uzvedinošajiem jautājumiem. Atsevišķi tā fragmenti parāda vienkāršu priekšmetu un darbību uzskaitījumu; vērojama liela satura nabadzība; saistītas runas traucējumi; leksiski gramatiskie trūkumi, kas kavē stāsta uztveri.
0 punktu	

Stāstījums par doto tēmu	
4 punkti	Stāstījums tiek veidots patstāvīgi; loģisks, tiek sniegts notikumu skaidrojums, atbilst piedāvātās tēmas saturam, ievērota notikumu secība. Tiek lietoti dažādi valodas līdzekļi atbilstoši dotajai tēmai. Stāstot tiek ievērotas dzimtās valodas gramatikas normas.
3 punkti	Stāstījums tiek veidots patstāvīgi vai ar nelielu pieaugušā palīdzību, kopumā atbilst izvirzītajam uzdevumam, ir pietiekoši informatīvs un pilnīgs. Novērojama notikumu secības neievērošana, kas neietekmē stāstījuma loģiskumu. Novērojamas dažas lingvistiskās grūtības koncepcijas īstenošanā.
2 punkti	Stāstījums tiek balstīts ar uzvedinošajiem jautājumiem. Lielākajā tā daļā ir vienkāršs priekšmetu uzskaitījums, nepietiekama stāsta informācija, traucēts saistītais stāstījums. Vērojami frāžu struktūras traucējumi un citas gramatiskas kļūdas.
1 punkts	Stāstījumā iztrūkst stāsta fragmentu. Atsevišķi tā fragmenti parāda vienkāršu priekšmetu, objektu un darbību uzskaitījumu (bez detalizējuma); vērojams nabadzīgs vārdu krājums; saistītas runas traucējumi; leksiski gramatiskie trūkumi, kas kavē stāsta uztveri.
0 punktu	

Stāstījums pēc pieredzes	
4 punkti	Stāsts satur pietiekami daudz informatīvas atbildes uz visiem jautājumiem. Visi tā fragmenti ir saistīti, tiek lietoti paplašināti izteicieni. Leksiski gramatiskie līdzekļi izmantošana atbilst bērna vecumam.
3 punkti	Stāsts tiek veidots atbilstoši uzdevuma jautājumu plānam. Lielākā fragmentu daļa veido saistītu stāstījumu, atspoguļo to saturu. Vērojamas atsevišķas morfoloģiski sintaktiskās kļūdas (kļūdaina frāžu veidošana, darbības vārdu

	lietošana utt.).
2 punkti	Stāstījums tiek balstīts ar uzvedinošajiem jautājumiem. Lielākajā tā daļā ir vienkāršs priekšmetu uzskaitījums, nepietiekama stāsta informācija, traucēts saistītais stāstījums. Vērojami frāžu struktūras traucējumi un citas gramatiskas kļūdas.
1 punkts	Stāstījumā iztrūkst stāsta fragmentu. Atsevišķi tā fragmenti parāda vienkāršu priekšmetu, objektu un darbību uzskaitījumu (bez detalizējuma); vērojams nabadzīgs vārdu krājums; saistītas runas traucējumi; leksiski gramatiskie trūkumi, kas kavē stāsta uztveri.
0 punktu	

	Aprakstošs stāstījums par priekšmetu vai dzīvu būtni
4 punkti	Stāstījumā ir attēlotas visas galvenās priekšmeta, dzīvu būtnu īpašības, izskaidrots tā pielietojums un funkcijas. Tiek ievērota loģiskā secība, raksturojot priekšmeta īpašības, jēdzienisko un sintaktisko saikni starp stāsta fragmentiem. Aprakstošajā stāstījumā izmanto dažādus priekšmeta raksturojuma verbālos līdzekļus.
3 punkti	Aprakstošais stāstījums ir diezgan informatīvs, atšķiras ar loģisku nobeigumu, tajā ir atspoguļota liela priekšmeta galveno īpašību daļa. Tiek novēroti atsevišķi loģiskas secības neievērošanas gadījumi veidotajā aprakstā. Raksturojot priekšmeta īpašības, jēdzieniski nepabeigta viena vai divas mikrotēmas, atsevišķi trūkumi atstāstījuma leksiski gramatiskajā jomā.
2 punkti	Stāstījums tiek veidots ar uzvedinošu jautājumu palīdzību, nepietiekama informācija – tajā nav atspoguļotas dažas (2 – 3) būtiskas priekšmeta pazīmes. Nespēj noformulēt domu, atgriešanās pie iepriekš teiktā; priekšmetu pazīmju atspoguļošanai lielākajā teksta daļā nav noteiktas kārtības. Ir vērojami būtiski leksiski traucējumi, nepietiekams teikumu gramatiskais noformējums.
1 punkts	Stāstījums tiek veidots ar uzvedinošu jautājumu palīdzību, kas norāda uz priekšmeta detaļām. Priekšmeta raksturojums neattēlo daudzas tā svarīgās īpašības un pazīmes. Nav vērojama loģiski pamatota secība: vienkāršs atsevišķu pazīmju uzskaitījums, un priekšmetu detaļām nav noteikta rakstura. Ir noteikti leksiski gramatiski traucējumi. Bērns nespēj sastādīt aprakstošu stāstījumu patstāvīgi.
0 punktu	

	Stāstījums pēc sižetu attēlu sērijas
4 punkti	Patstāvīgi sastādīts saistīts, sakarīgs stāstījums, pilnībā atspoguļojot attēloto sižetu. Atstāstot tiek ievērota notikumu secība, saikne starp fragmentiem un epizodēm. Stāstījums ir veidots saskaņā ar valodas gramatikas likumiem (ņemot vērā bērnu vecumu).
3 punkti	Stāstījums ir veidots ar nelielu pieaugušā palīdzību ar uzvedinošu jautājumu palīdzību, norādot uz attēlu. Iespējami atsevišķu darbības momentu izlaidumi, kas kopumā neizjauc stāstījuma jēdzienisko saikni. Ir vērojami nelieli atstāstījuma saiknes traucējumi; dažas kļūdas frāžu veidošanā.
2 punkti	Stāstījums tiek veidots ar uzvedinošu jautājumu palīdzību. Netiek veidots saistīts stāstījums. Vērojami darbības momentu un veselu fragmentu izlaidumi, kas traucē stāstījuma jēdzienisko atbilstību attēlotajam sižetam. Ir sastopamas

	jēdzieniskās kļūdas. Stāstījums tiek aizstāts ar darbību uzskaitījumu, kas attēlots attēlos.
1 punkts	Stāstījums veidots ar uzvedinošu jautājumu palīdzību, norādot uz atbilstošu attēlu konkrētu detaļu. Traucēts saistītais stāstījums. Vērojami atsevišķu darbības momentu izlaidumi, atsevišķu jēdzienu neatbilstība attēlotajam sižetam. Stāsts tiek aizstāts ar attēlos attēloto darbību uzskaitījumu.
0 punktu	

(Tūbele, Lūse, 2012, 54 – 55).

Leksisko un gramatisko traucējumu korekcija, saistītās runas pilnveidošana

Darba plāns leksisko un gramatisko traucējumu korekcijai, saistītās runas pilnveidošanai

Leksisko traucējumu novēršana

1. Jaunu vārdu atvasināšana ar piedēkļu palīdzību no:
  - ✓ darbības vārdiem
  - ✓ lietvārdiem
  - ✓ īpašības vārdiem
2. Jaunu vārdu atvasināšana ar piedēkļu palīdzību no:
  - ✓ darbības vārdiem
  - ✓ lietvārdiem
  - ✓ īpašības vārdiem
3. Salikteņu veidošana
4. Radniecīgo vārdu darināšana
5. Darbs ar antonīmiem, sinonīmiem
6. Vārdu krājuma papildināšana un precizēšana teikumā, atbildot uz jautājumu:
Kas? Ar ko? Kad? Kā? Kur? Par ko? Kam? Kāds? Uz kuriem? Ko? Kādi?
Kādā veidā?

Gramatisko traucējumu korekcija

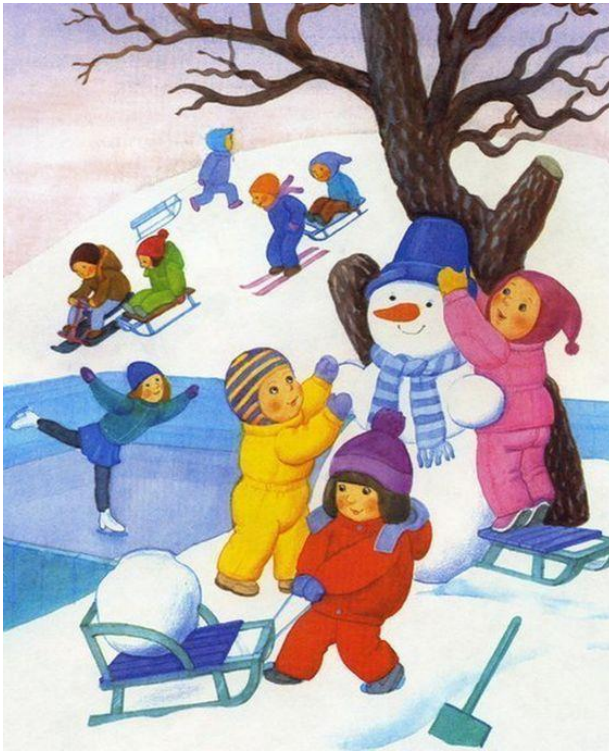
1. Nostiprina vārdu saistījumu teikumā, atbildot uz dažādiem jautājumiem:
  - ✓ veido teikumus, izmantojot balsta vārdu;
  - ✓ veido teikumus, izmantojot vārdu savienojumus ;
  - ✓ veido teikumus, izmantojot shēmas;
  - ✓ strādā ar prievārdiem;
  - ✓ veido teikumus no vārdiem, kas doti vienskaitļa nominatīvā un nenoteiksmē;
  - ✓ veido teikumus no deformēta teksta, uzmanību pievēršot vārdu kārtībai teikumā;
  - ✓ papildina teikumus ar izlaistajiem vārdiem;

- ✓ paplašina vienkāršus nepaplašinātus teikumus;
- ✓ veido saliktus teikumus no vienkāršiem paplašinātiem teikumiem;
- ✓ stāstījuma teikumus pārvērš jautājuma, izsaukuma teikumos un otrādi

Saistītās runas pilnveidošana

1. Pārrunas par dažādām tēmām, piemēram, Mana ģimene, Gadalaiki utt.
2. Teikumu paplašināšana, saīsināšana, pārveidošana
3. Strādā ar tekstu un plānu:
  - ✓ plāna sastādīšana stāstam vai pasakai;
  - ✓ stāstījuma veidošana pēc plāna
4. Vingrinājumi teksta saīsināšanā un paplašināšanā
5. Izvērstu spriedumu, secinājumu mācīšana
6. Pašvērtējuma sekmēšana u.c.

Veido teikumus, atbildot uz jautājumiem!

(attēls no Google pārlūka brīvpieejas attēliem).

Kas?	Kas uzcēla sniegavīru?	Sniegavīru uzcēla.....
Kā?	Kā sauc zēnu?	
Kam?	Kam pieder ragaviņas?	
Ko?	Ko dara meitene?	
Ar ko?	Ar ko vizinās meitene?	
Kur?	Kur aug koks?	
Kāds? Kāda?	Kāds ir sniegavīrs?	
Kādi? Kādas?	Kādas ir meitenes slidas?	
Kad?	Kad jāceļ sniegavīrs?	
Par ko?	Par ko domāja zēns?	
Uz kurienu?	Uz kurienu dodas zēns?	

Teikuma veidošana ar shēmu palīdzību (darbs ar sloksnītēm)

Teikums

Vārds

Izdomā teikumus pēc shēmas!

Māmiņa ada šalli.

Māmiņa ada siltu šalli.

Veido teikumus no vārdu savienojumiem katru reizi paplašinot tos ar vienu vārdu!

Droši trenējas.

Zēns droši trenējas.

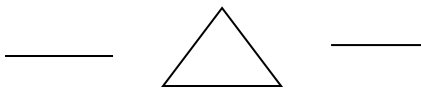
Sportiska zēns droši trenējas.

Šodien sportiskais zēns droši trenējas spota zālē.

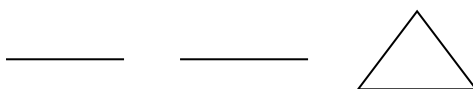
Izdomā teikumus pēc shēmas!

Māmiņa ada šalli.

_____ Mana māmiņa ada šalli.

_____ _____ Mana māmiņa ada skaistu šalli.

Teikumu veidošana ar dažādiem vārdu savienojumiem.

Veido teikumus no dotajiem vārdu savienojumiem!

mašīnas stūre	droši tilti
plaši skati	šaura svītra
biešu laksti	taisna šoseja
tukšs šķīvis	šķirnes truši

Veido teikumus no vārdu savienojumiem katru reizi paplašinot tos ar vienu vārdu!

Droši trenējas.

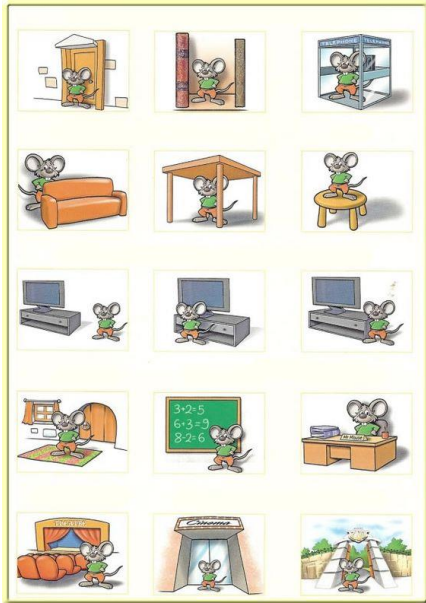
Zēns droši trenējas.

Sportiska zēns droši trenējas.

Šodien sportiskais zēns droši trenējas sporta zālē.

Darbs ar prievārdiem.

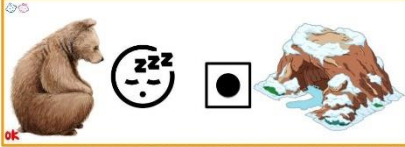

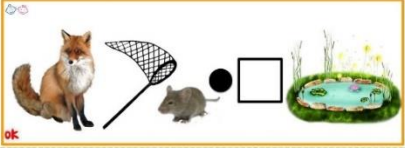

Apskati attēlu! Kur atrodas pele?

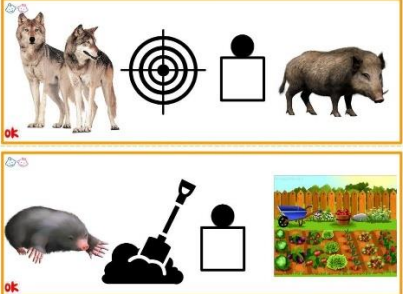
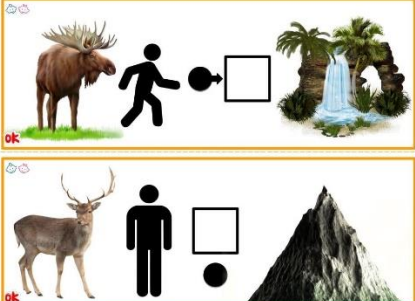
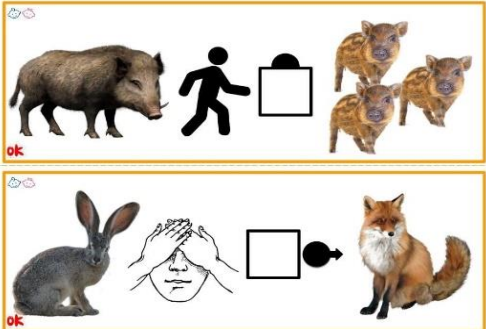
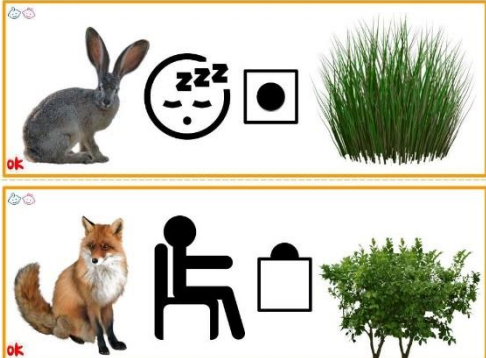
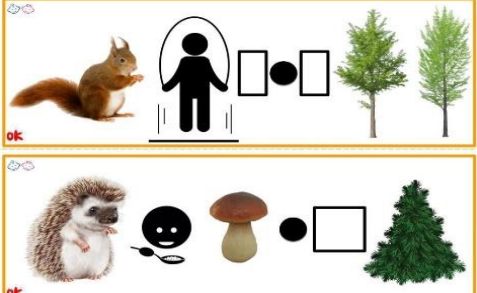

(attēli no Google pārlūka brīvpieejas attēliem).

Darbs ar prievārdiem un darbības vārdiem.

Apskati attēlu! Pastāsti, ko katrs dara?

	<p>Lācis guļ alā.</p>
	<p>Vāvere uz zara grauž riekstus.</p>
	<p>Sumbrs dzīvo mežā.</p>
	<p>Zaķis grauž ābolu pie dārza.</p>
	<p>Lapsa ķer peli pie dīķa.</p>
	<p>Lācis guļ zem eglēm.</p>
	<p>Vilks skrien pakaļ zaķim.</p>
	<p>Jenots peld uz baļķa.</p>
	<p>Bebrs sēd pie upes.</p>
	<p>Zaķis lec pa pālviņu.</p>

	<p>Vilki skatās uz mežacūku.</p> <p>Kurmis rokas uz dārzu.</p>
	<p>Briedis skrien pie ūdenskrituma.</p> <p>Stirna stāv zem klints.</p>
	<p>Mežacūka skrien aiz sivēniem.</p> <p>Zaķis neredz lapsu.</p>
	<p>Zaķis guļ krūmā.</p> <p>Lapsa sēd aiz krūma.</p>
	<p>Vāvere lec starp kokiem.</p> <p>Ezis ēd pie egles sēni.</p>

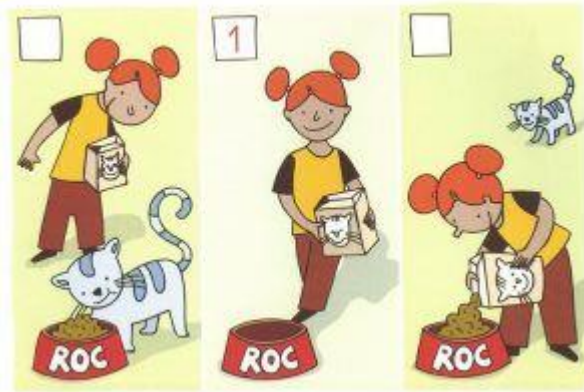
Екатерина Репецкая Все для логопеда. Україна.

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=3208951936099368&set=gm.1243808002807497>

Vienkāršu nepaplašinātu teikumu paplašināšana, saīsināšana, pārveidošana.

Aplūko attēlu, atbildi uz jautājumu: kas, ko dara?

Paplašini teikumu ar citiem teikuma locekļiem!

(attēli no Google pārlūka brīvpieejas attēliem).

Meitene ber.

Meitene ber barību.

Meitene ber barību traukā.

Meitene ber kaķim barību traukā.

Meitene ber kaķim garšīgo barību traukā.

Paplašini teikumu, turpinot iesākto domu!

(attēli no Google pārlūka brīvpieejas attēliem).

Anna iesēja sēkliņas, lai ..... Vakar izmazgājām suni, lai.....

Saīsinī dotos teikumus tā, lai teikumos būtu trīs vārdi.

Es šuju lellei kruzuļotu, vizuļotu jaku./ Es šuju jaku.

Mana vecmāmiņa ada siltu šalli./ Vecmāmiņa ada šalli.

Māmiņa ar šujmašīnu šuj sev jaunu kleitu./ Māmiņa šuj kleitu.

Pārveido teikumus tā, lai mainītos dzimte!

Sētnieks(sētniece) sagrāba lapas, jo viņš(viņa) rūpējas par tīrību uz ielas.

Pārdevēja(pārdevējs) piedāvāja precī, jo viņa(viņš) bija laipna(laipns).

Skolotāja(skolotājs) paslavēja bērnus, jo viņai(viņam) patika bērnu padarītais darbs.

Pastnieks (pastniece) iesvieda pastkastītē uzaicinājumu, jo saimniece (saimnieks) nebija mājās.

Pārveido tekstu pagātnē un nākotnē!

Tagadne-Ir silta un saulaina diena. Dārzā zied skaistas puķes. Pa stiebriņu rāpo mārīte. Koku zaros briest pumpuri.

Pagātne- Bija silta un saulaina diena. Dārzā ziedēja skaistas puķes. Pa stiebriņu rāpoja mārīte. Koku zaros brieda pumpuri.

Nākotne- Būs silta un saulaina diena. Dārzā ziedēs skaistas puķes. Pa stiebriņu rāpos mārīte. Koku zaros briedīs pumpuri.

Paplašinātu teikumu veidošana ar saikli ” jo”, “tāpēc, ka”, saskaņojot vārdus skaitlī dzimtē, locījumā! Aktivizē kārtas skaitļus!

	<p>Pirmajā rindā liekas ir vīnogas, jo tas nav mūzikas instruments</p> <p>Otrajā rindā lieka ir bumba, jo tas nav dārzeņis.</p> <p>Trešajā rindā lieks ir krēsls, jo tas nav auglis.</p> <p>Ceturtajā rindā lieks ir tumšmatainais zēns, tāpēc, ka viņam ir aizvērtas acis.</p>
	<p>Piektajā rindā lieks ir bumbieris, jo tā nav oga.</p> <p>Sestajā rindā lieks ir spainis tāpēc, ka tas nav instruments.</p> <p>Septītajā rindā lieks ir siers, jo tas nav saldums.</p> <p>Astotajā rindā lieka ir piparmētra, jo tas ir augs.</p>

(attēli no Google pārlūka brīvpieejas attēliem).

Stāstījuma teikuma pārveidošana jautājuma teikumā.

Vecmāmiņa ada šalli. /Vai vecmāmiņa ada šalli?

Pa šoseju traucas automašīnas./ Vai pa šoseju traucas automašīnas?

Vējš pūš lapas. / Vai vējš pūš lapas?

Stāstījuma teikuma pārveidošana izsaukuma teikumā.

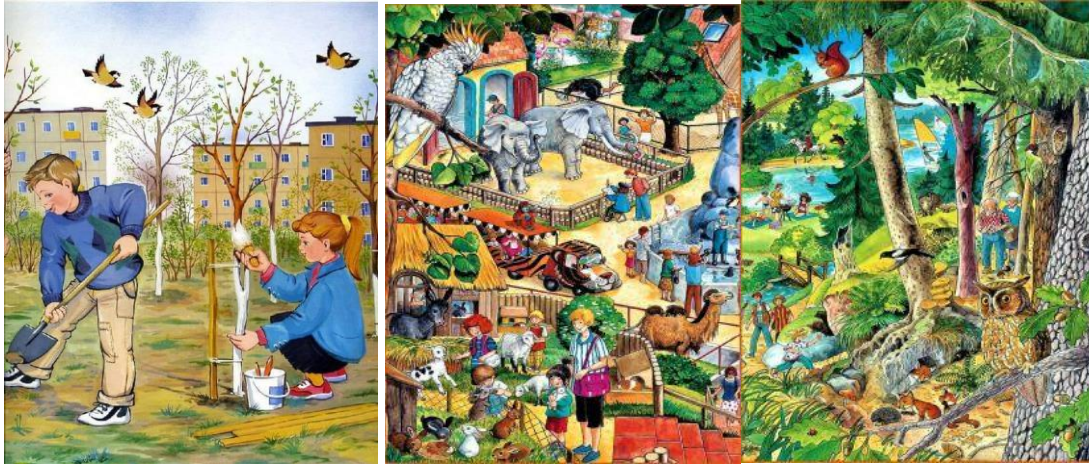
Vecmāmiņa ada šalli. / Cik skaistu šalli ada vecmāmiņa!

Pa šoseju traucas automašīnas. / Cik ātri pa šoseju traucas automašīnas!

Vējš pūš lapas./ Skat, vējš pūš lapas!

Pārrunas par dažādām tēmām

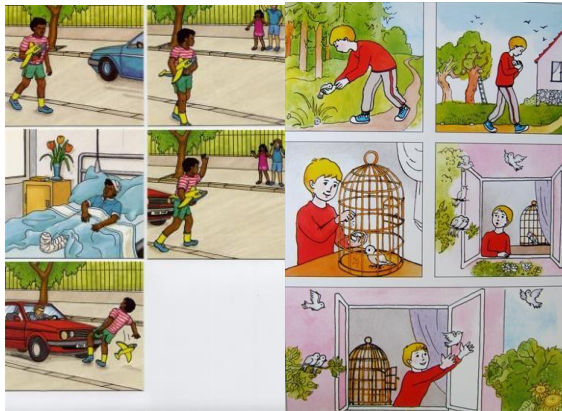
Stāstījums pēc sižeta attēla „Pavasaris”.

(attēli no Google pārlūka brīvpieejas attēliem).

„Pavasaris”, “Zoodārza”, “Meža”.

**Izvērstu spriedumu, secinājumu mācīšana.
Pastāsti!**

(attēli no Google pārlūka brīvpieejas attēliem).

Tiek pārrunāts tā saturs un atbildēts uz jautājumiem:

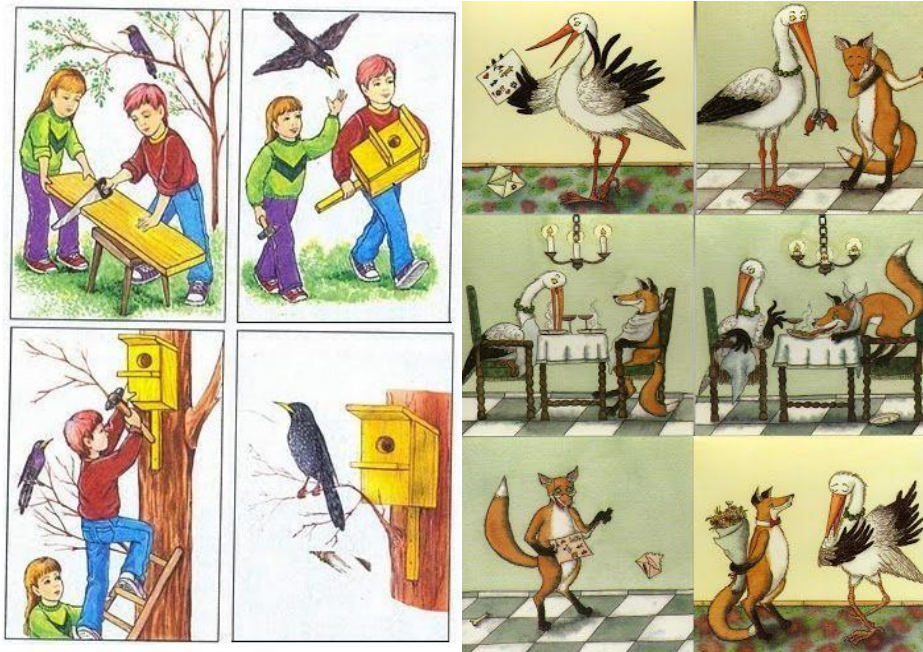
- ✓ Kur zēns devās?
- ✓ Kāpēc tā atgadījās?
- ✓ Kāpēc draugi nedevās pretim?
- ✓ Kāpēc zēns tur devās?
- ✓ Kas notika ar zēnu, kas ar lidmašīnu?
- ✓ Kā Tu vērtē zēna rīcību?
- ✓ Pastāsti, kā tu rīkotos līdzīgā gadījumā!

Pastāsti!

(attēli no Google pārlūka brīvpieejas attēliem).

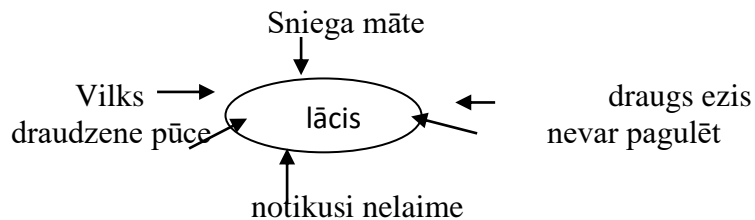
Stāsta veidošana ar attēlu palīdzību.
Saliec pareizā secībā! Pastāsti!

(attēli no Google pārlūka brīvpieejas attēliem).

Darbs ar tekstu un plānu

Ar jautājumu palīdzību tiek veidota domu karte.

Kāds meža dzīvnieks tev visslābāk patīk?- Lācis.

Tas būs galvenais varonis, rakstam pa vidu.

Kas būs lāča draugi? – Ezis, pūce.

Kāds brīnumums būs pasakā?

Brīnuma tēls?- Sniega māte.

Kur pasaka notiks?-Mežā.

Kāds notikums, ko viņi darīs?-Nelaime.

Ar ko sākas pasaka?-Reiz.....

Kas iztraucēja?-Vilks.

Kas palīdzēja/ nepalīdzēja?- Palīdzēja draugi ezis, pūce.

Sniega māte palīdzēja/nepalīdzēja?- Palīdzēja.

Kā sākas pasaka?- Reiz dzīvoja....

Saceri pasaku pēc izveidotās shēmas!

Reiz dzīvoja lācis un viņa draugi ezis un pūce. Lācis nedraudzējās ar vilku. Lācis gāja gulēt ziemas miegu. Vilks traucēja lācim gulēt. Vilks gaudoja dienu un nakti. Vilkam palīdzēja ezis un pūce. Sniega māte palīdzēja lācim, jo paslēpa alā. Tagad lācis ir priecīgs, jo neviens viņam vairs netraucē.

Sakārto attēlus pēc kārtas, kā noritēja pasakas gaita.

Pastāsti pasaku!

Ko tu vari mācīties no šīs pasakas?

Lapsa un dzērve

Kādā mežā dzīvojusi lapsa. Viņa mitusi savā alā, kur tai bijusi paprāva saimniecība. Tā cepusi, vārījusi un dzīvojusi labas dienas. Mežam blakus bijis purvs. Tajā purvā dzīvojusi dzērve.

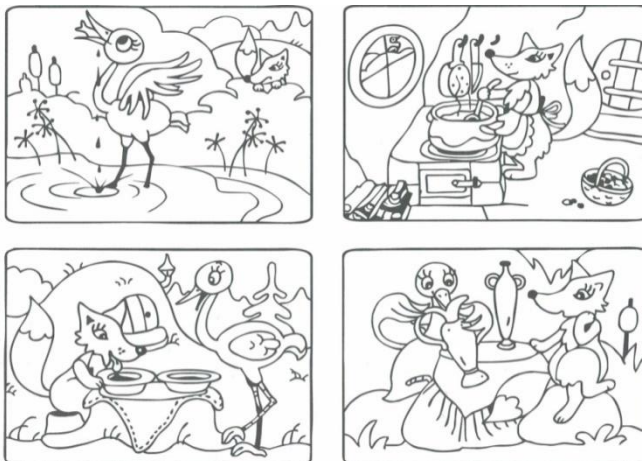
Vienu dienu lapsa staigājusi gar purva malu un ieraudzījusi dzērvi. Viņai iešāvies prātā garkaklaino putnu izjokot.

Lapsa izvārījusi no ogām ķīseli, uzlējusi to uz lēzena šķīvja un tad aicinājusi dzērvi pie sevis viesos.

Dzērve atnākusi. Lapsa sacījusi uz dzērvi: “Ņem, kaimiņ, par labu, ar ko tevi pacienāju.”

Dzērve mēģinājusi gan ar garo knābi, bet, nekā nedabūjusi, nokaunējusies un aizgājusi mājup.

Otrreiz dzērve aicinājusi lapsu viesos. Gudra būdama, dzērve ielējusi ķīseli māla krūzē ar šauru kaklu, un, lapsai tukšu vēderu un sliktu omu bijis, jāiet mājā.

Attēli ņemti: <https://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat>

Salms, pupa un ogle

Salms, pupa un ogle nolēma paceļot pa pasauli. Te tie nonāca pie upītes. Kā tai tikt pāri? Salms pārgūlās pār upi un teica: “Ogle, ej nu!” Ogle tikko uzkāpa uz salma, tā tas sāka degt un pārlūza uz pusēm. Ogle iekrita ūdenī un nočūkstēja vien. Pupa krastā tā smējās, ka aiz lieliem smiekliem tai pārplīsa gals. Netālu gāja skroderis. Pupa lūdza, lai to sašuj. Skroderim bija līdzīgi tikai melns diegs. Šuva ar to pašu. No tā laika pupai vienā galā melna svītriņa.

Lapsa māca vilku zvejot

Reiz lapsa, atradusi zivis, savēl tās pie savas alas zem siena kaudzes, atsēžas un ēd. Te garām iet izsalkušais vilks, ierauga lapsu ēdam, iet klāt un saka: “Vesela, kūmiņ!” “Vesels, kūm, vesels!” atbild lapsa. Vilks prasa: “Kūmiņ, iedod man kaut vienu zivtiņu!” “Ej, kūmiņ, pats zvejot!” atteic lapsa. “Arī man bija grūti zvejot.” “Kūmiņ, es neprotu, pamāci mani!” lūdzas vilks. “Labi! Redzi, pie viņa ciema ezerā ir izcirsts āliņģis. Ej iekar asti, un pa nakti tur pieķersies daudz zivju.” Vilks paklausa un naktī aiziet pie āliņģa, iekar asti un sēd. Naktī saceļas liels aukstums, ūdens āliņģī sāk salt, un vilkam aste iesalst. Vilks pakustina asti – smaga. Laikam daudz zivju pieķēries. “Nu, lai pieķeras vairāk!” domā vilks. Uz rīta pusi atskrien lapsa un prasa: “Nu kā, kūmiņ, vai ķeras?” “Ķeras, kūm, ķeras!” atbild vilks. “Nu, labi, sēdi vēl ilgāk, tad vairāk pieķersies,” pamāca lapsa, bet pati aizskrien prom. Tikai ne uz mežu. Viltiece skrien uz ciemu, sastāsta sievām, ka vilks āliņģī ūdeni jauc. Sievas vēl netic, skrien skatīties – nu, patiesi, sēd. Trūkstas viss ciems, ķer krāsns slotas, mietus un kruķus un skrien vilku sist. Vilks, nabadziņš, rauga bēgt, bet nevar: aste iesalusi āliņģī. Beidzot nabags izrāva asti, kaut bez ādas, un bēga, cik kājas nes.

Sakārto attēlus pēc kārtas, kā noritēja pasakas gaita.

Pastāsti pasaku!

Ko tu vari mācīties no šīs pasakas?

Gailītis un vistiņa

Gailītis ar vistiņu bija aizgājuši riekstot. Gailītis uzkāpa lazdā, pašā galotnē, bet vistiņa palika apakšā gaidot. Gailītis norauj vienu riekstu – nosviež zemē. Kā sviedis trešo – vistiņai acī iekšā. “Kad tevi nolāpāmais!” gailītis sabīstas. “Tik aplami man sen nav nogājis.” Bet vistiņa to nemaz nedzird. Kliegdama uz mājām prom. Satiek kungu. Kungs prasa: “Ko tad nu ļļauj?” Tā un tā: “Kā svieda riekstu – iemeta acī.” “Kas svieda?” “Gailītis svieda, gailītis!” “Nu tu debess brīnumi! Kur viņš palika? Lai nāk uz muižu!” Gailītis atnāk uz muižā, kungs pretī: “Ko tu tur svaidies? Kālab izgāzi vistiņai aci?” “Es jau negāzu! Uzkāpu lazdā riekstot, lazda uz reizi sakustējās, un tā rieksts acī iekšā.” “Vai tā bija? Nu labi! Lai tad nāk lazda uz muižu!” Lazda atnāk, kungs pretī: “Kāpēc kustējies un ietrieci vistiņai riekstu acī?” Es jau nebūtu kustējies, bet kaimiņa kaza grauza man mizu, ko tad darīšu?” “Nu labi! Lai tad nāk kaza uz muižu!” Kaza atnāk, kungs pretī: “Saki man, kālab grauži lazdai mizu?” Vai es būtu graužusi? Bet gans jau neganīja mani nemaz, ko tad darīšu?” “Sauc tad to ganu uz muižu!” Atsauca ganu, kungs pretī: “Vadzi, saki man, kālab nenoganīji kazu? Lūk, kāda tā lazda izskatās!” “Es jau būtu noganījis arī, bet saimniece piekrāpa: apsoliņa raušus dot līdz, bet Dievs pieņēma, paliku neēdis.” “Labi! Kur tā saimniece? Lai nāk uz muižu!” Saimniece atnāk. Kungs pretī: “Pateic man, kālab nedevi ganam raušus līdz?” “Nedevu! Kā tad nu nebūtu devusi, bet, kungs mīļais, man jau izgāja greizi. Cūka izēda raugu – palika necepti.” “Nu, lai tad cūka zina par to aci!” kungs atteica, un ar to bija diezgan.

<https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/esfpr/VISC%204.2%20-%20202.%20pielikums%20-%20pasakas%20-%20analitiska%20lasisana%20-%20be.pdf>

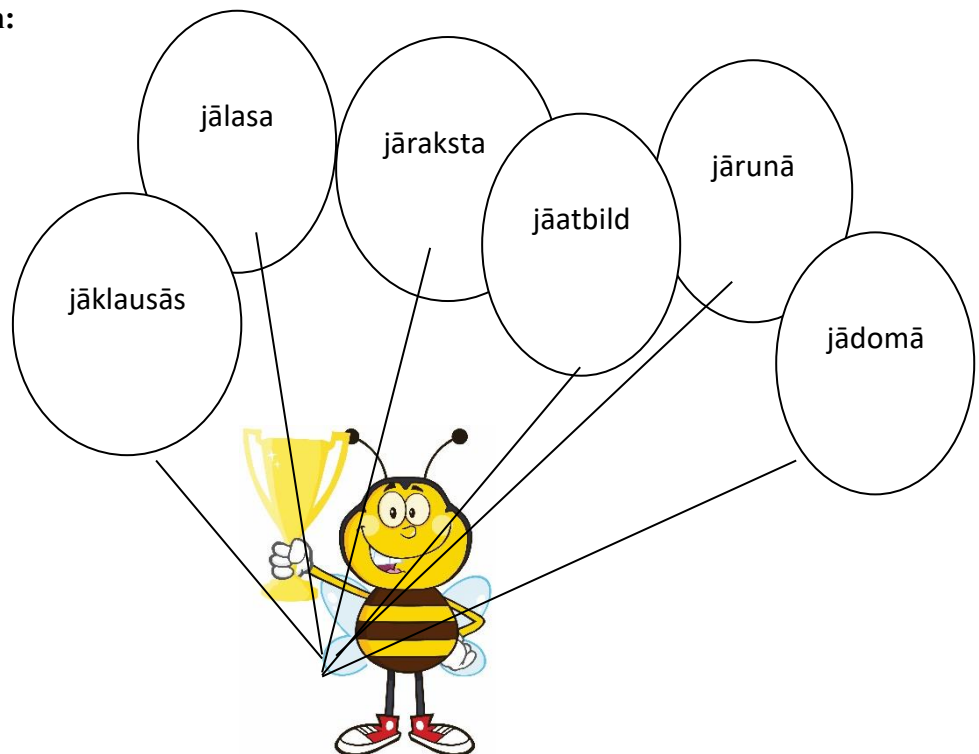
Apvelc to sejiņu, kā Tu pašlaik jūties!

(attēli no Google pārlūka brīvpiecejas attēliem).

Izkrāso!

Kā es jūtos kad man:

(attēli no Google pārlūka brīvpiecejas attēliem).

Dzeltens-lieliski
Zaļš-vidēji
Sarkans-slikti

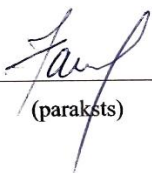
(attēli no Google pārlūka brīvpiecejas attēliem)

GALVOJUMS

Es Ile Jakušenkova apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u.c. avoti norādīti literatūras u.c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u.c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors Ile Jakušenkova
(vārds, uzvārds)

(paraksts)

Datums: 20.12.2021.

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Diplomdarbs izstrādāts

LU _____

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors _____

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs

_____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Diplomdarbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 2020.gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

vērtējums _____
(vērtējums) (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma
komisijas priekšsēdētājs

_____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

_____
(paraksts)